

Fredagen den 26 april

Kl. 15.00

§ 1 Justerades protokollen för den 18 innevarande månad.

§ 2 Herr talmannen meddelade att herr *Börjesson* i Falköping – vilken den 21 mars beviljats ledighet från uppdraget som riksdagsledamot den 25 mars–25 april – denna dag återtagit sin plats i riksdagen, varigenom fru Gustafssons uppdrag som ersättare för honom upphört.

§ 3 Om tilläggsdirektiv till 1972 års skatteutredning, m.m.

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Bohmans* (m) den 11 januari framställda interpellation, nr 1, och anförde:

Herr talman! Herr Bohman har frågat om jag är beredd att medverka *dels* till att skatteutredningen får sådana direktiv, att den förutsättningslöst får möjlighet att granska alternativa vägar att genomföra den genomgripande skattereform som är nödvändig i vårt land, *dels* till att möjligheterna till besparingar och en bättre hushållning med skattemedel utreds.

Enligt sina direktiv skall 1972 års skatteutredning se över skattesystemet. Frågor som avser ren företagsbeskattning liksom vissa kommunal-ekonomiska frågor har tidigare anförtrotts andra utredningar och faller sålunda utanför 1972 års skatteutrednings uppdrag. Utredningen skall enligt direktiven, som härutinnan hänvisar till riksdagens uttalade uppfattning, inte överväga en indexreglering av skattesystemet. Dessa begränsningar innebär emellertid inte något hinder för utredningen att föreslå genomgripande reformer av våra nuvarande skatteregler eller att utforma ett helt nytt skattesystem.

Finansdepartementet är ständigt på jakt efter möjligheter att spara i statsverksamheten. Det är ett fortgående arbete som alltid är lika aktuellt. Jag ser ingen lösning av problemet i det gamla förslaget att tillsätta en besparingsutredning, vilket jag många gånger deklarerat bl. a. här i riksdagen.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret. Då man ser ut över denna kammare får man en känsla av att meningsutbytet mellan mig och finansministern kanske skulle lättare och mera meningsfyllt kunna ske vid ett enskilt bord. Vi kanske skulle komma varandra närmare på det sättet. Detta, herr talman, sagt bara som en parentes. Så till själva saken.

Det är faktiskt ingen överdrift att påstå att skatteproblematiken i dag står i centrum för debatten om både samhällets och den enskildes

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

ekonomi. Det finns få andra områden som diskuteras med större intensitet och som i så avgörande grad berör hela folkhushållet som våra skatter. Men finansministern avfärdar hela denna stora och betydelsefulla problematik på ynka 24 rader. Tyvärr kan jag inte glädja finansministern med motsvarande återhållsamhet, även om jag skall försöka att så långt möjligt hålla mig på det rent principiella planet.

Sverige tillhör som vi alla vet de länder som har högst skattetryck i hela världen, och vår offentliga sektor är relativt sett större än något annat med oss jämförbart lands. Vi har, trots att vi just nu har goda exportkonjunkturer, större arbetslöshet – om jag bortser från de två senaste åren – än vad vi haft under hela efterkrigstiden. Här föreligger ett direkt samband mellan de höga skatterna och arbetslösheten. Alltför mycket resurser har satts av för den offentliga sektorn och för litet till den sysselsättningskapande och direkt produktiva – den enskilda. Till följd härav har vi haft en alltför låg tillväxt i hela vår ekonomi. Och nu på sistone vill socialdemokraterna för att klara sin allra viktigaste uppgift, som det brukar heta, nämligen den fulla sysselsättningen, skapa 400 000 nya jobb, framför allt genom att ännu mera bygga ut statlig och kommunal verksamhet. Det kostar som vi vet ännu mera pengar, och det kommer alltså att ytterligare öka skattetrycket och i sin tur negativt påverka möjligheterna att skapa nya tillgångar och nya resurser i hela folkhushållet.

Jag kan mycket väl förstå hur bekymrad finansminister Gunnar Sträng innerst inne måste vara då han grubblar över hur vårt lands skatteproblematik skall lösas.

Från alla håll riktas i dag kritik mot det svenska skattesystemet. Även de stora löntagarkollektiven, som tidigare inte så hårt berördes av vår beskattnings allra mest negativa konsekvenser, är nu ute på krigsstigen. Olika förslag, olika alternativ förs fram. Vad kännetecknar läget just nu?

För det första är det alldeles obestridligt att den direkta skatten inte kan höjas. Den har – det framhöll finansministern själv i direktiven till 1972 års skatteutredning – "nått en sådan höjd att en ökning av skattesatserna inte framstår som möjlig eller lämplig". På den punkten har alltså finansministern äntligen givit oss rätt.

För det andra har också mervärdeskatten börjat nå den gräns varutöver höjningar blir alltmera orimliga, i varje fall om vi skall behålla skattens nuvarande generella karaktär. Mervärdeskatten har, förklarade finansministern också, nått en internationellt sett hög nivå. Fortsatta höjningar torde endast kunna ske "i mycket begränsad omfattning".

För det tredje har under de senaste åren regeringen försökt dölja det verkliga skattetrycket genom att flytta över skatteuttag från de enskilda skattebetalarnas egna skuldror till arbetsgivarna i form av löneskatter eller höjda försäkringsavgifter. Det har bl. a. skett i samband med att man avkrävt löntagarorganisationerna löften att i motsvarande mån avstå från de löneökningar som de annars skulle kunna förhandla sig fram till. Löntagarna har alltså fått bära bördan i form av uteblivna lönehöjningar eller högre priser. Det är därför inte alls besynnerligt att allt fler röster, även bland dem som för några år sedan talade sig varma för höjda löneskatter, nu medger att den vägen inte längre är framkomlig.

I det här läget har för det fjärde nya propåer kastats fram: Vi skall nu beskatta de råvaror som industrin använder. På det sättet, menar man, skulle vi kunna täcka oss för skattebortfall och kunna åstadkomma en skatteöverflyttning som förtar skattesystemets mest betänkliga olägenheter.

Därmed är vi tillbaka i den debatt som fördes i början av 1950-talet om hur en indirekt beskattning bäst skall utformas. Den gången underkände alla som deltog i debatten råvarubeskattningen. Den var konkurrensolik, sade man. Den medförde snedvridningar, den drabbade orättvist, och skulle råvaran beskattas måste det kombineras med en skatt på arbetskraften. Därmed framstod självfallet -- så hette det i varje fall då -- en allmän omsättningsskatt som den lämpligaste vägen, därför att den beskattar ju förutom råvaran även råvarans bearbetning och försäljning till konsumenten; den är med andra ord heltäckande.

Jag kanske här skall skjuta in att jag diskuterar råvaruskatten ur statsfinansiell, fiskal synvinkel. En helt annan sak är att diskutera avgifter på råvaror för att påverka förbrukningen av sådana råvaror som det råder knapphet på. Det är en helt annan sak och ligger utanför den här debatten.

Hur man än vänder sig är det i sista hand det arbetande folket som får betala skatterna och bära bördan av ett skattetryck som är alltför högt. Vi löser inte de höga skatternas problem hur vi än manipulerar med metoderna, om vi inte är villiga att angripa själva roten till problemet, nämligen förhållandet mellan den enskilda och den offentliga sektorn. Hur mycket skall staten och kommunerna ta på sig, och hur mycket skall den enskilde svara för?

Riktat man strålkastarna på detta huvudproblem, har man anledning att med oro se mot framtiden. Vi har, som jag nyss framhöll, redan i dag en omfattande offentlig sektor. Sedan 1950 har den sektorns inkomster i förhållande till våra gemensamma tillgångar ökat från 25 procent till över 50 procent. Det är alltså mer än en fördubbling på i runt tal 20 år. För bara 5-6 år sedan fick en genomsnittlig industriarbetare behålla i runt tal 15 000 kronor, då han betalat sin skatt. Förra året fick han behålla 20 000 kronor. Det låter ju som en betydande förbättring, men det var inte samma slags pengar han fick behålla. Pengarna har förlorat så mycket i värde under de här åren att hans lön i verkligheten inte stigit utan i stället sjunkit under den här perioden. Men det är sådant som i den offentliga propagandan ibland brukar kallas standardhöjning.

Går vi ännu djupare in i dessa problem kan vi konstatera att under denna tid har på arbetsgivarna lagts nya pålagor som omöjliggjort den större löneökning för de anställda som de annars skulle ha kunnat få. Kostnaderna för dessa pålagor måste självfallet inräknas i hela lönepotten i den mån de avser förmåner för de anställda. Löntagarnas, allas vår sammanlagda verkliga lön består dels av den kontanta lönen, dels av sådana här andra förmåner. Gör man en sådan bruttobestämning av arbetslönen visar det sig att en genomsnittlig löntagare i Sverige i dag avstår ungefär 60 procent av sina löneförmåner i skatt till stat och kommun. Om denna utveckling får fortsätta på samma sätt som den har pågått under de senaste åren kommer den totala skatteprocenten att stiga

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

från dagens 60 procent till 70 procent om tio år och 80 procent om ytterligare tio år. Det blir alltså följderna för skattebetalarna av den ytterligare utökning av den offentliga sektorn som alla socialdemokratiska talare i dag så gärna ordar om. För denna utveckling pågå – jag tror inte att den kan pågå – måste det få utomordentligt allvarliga konsekvenser för Sveriges välstånd, för sysselsättningen, för den enskilde och hans valfrihet och på sikt också, tror jag, för vår demokratis vitalitet.

Alltsedan regeringen på sin tid efter påtryckning från LO – och jag undrar om inte LO vid det här laget har ångrat sig – lade allmänna skatteberedningens förslag på hyllan har regeringen i stort sett bara lappat på vårt skattesystem. Den första lappen blev 1970 års reform. Det var en stor lapp, och den blev som bekant de svikna löftenas reform. Man tvingades göra en provisorisk skatteomläggning redan 1972, en lika provisorisk omläggning 1973. Det förslag som nu för bara någon månad sedan lagts fram av skatteutredningen och som riksdagen så småningom får ta ställning till i år löser inte heller det några problem på sikt. Finansministern har, det antar jag i varje fall, säkert studerat de intressanta tabeller som har redovisats i skatteutredningens eget betänkande. Man kan av de tabellerna snabbt läsa ut att trots de vidtagna skattereformerna svenska skattebetalare fortfarande har en högre verklig skatt än vad 1970 års skattebeslut syftade till. Även om vi den 1 januari nästa år genomför det nyaste förslaget från skatteutredningen kommer skatten för stora grupper att vara högre än den skulle vara enligt 1970 års beslut. Tydligare än så kan man väl knappast få en bekräftelse på misslyckandena.

Jag har, herr talman, genom mina två frågor pekat på vad man skulle kunna göra för att angripa denna oroande utveckling. Man skulle för det första kunna se till att skatteutredningen helt obunden fick ta upp de svenska skatteproblemen till förutsättningslös allsidig utredning och undersöka möjligheterna att sänka vårt totala höga skattetryck. Jag pekade för det andra på det som direkt sammanhänger med den första frågan, nämligen tvånget att pröva om de åtaganden som vi gjort – den offentliga sektorns utgifter – och att göra det i en parlamentarisk besparingsutredning som skulle kunna få sådana direktiv att man med säkerhet kunde räkna med resultat. Besparingsutredningens verksamhet skulle självfallet samordnas med skatteutredningens för att man skulle vara säker på att kunna nå framgång.

Det minst sagt färdiga svar på 24 rader som jag har fått av finansministern är i ett hänseende dubbeltydigt. Man kan, om man läser svaret, få ett intryck av att de begränsningar för skatteutredningens arbete som finansministerns direktiv har föreskrivit inte skulle utgöra något hinder för utredningen att, som finansministern sade, föreslå genomgripande reformer av våra nuvarande skatteregler eller att utforma ett helt nytt skattesystem. Men det kan väl inte vara riktigt, herr finansminister, att man kan dra den slutsatsen. Direktiven hindrar, menar jag, en sådan förutsättningslös prövning.

1972 års skatteutredning har ju fått uppgifter som är annorlunda avgränsade än de som gavs allmänna skatteberedningen på sin tid. Utredningen får inte syssla med tillväxtpolitiska problem, trots att

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

självfallet skattesystemets utformning i allra högsta grad är ägnad att påverka den allmänna tillväxten i landet och därmed också storleken av de tillgångar som i en expanderande ekonomi ställs till samhällets förfogande, vilket i sin tur bestämmer hur stort skatteuttag vi skall ha. Det är också fullt följdriktigt men i sak lika felaktigt då skatteutredningen inte heller får lov att syssla med frågan om beskattningens totala höjd. Sambandet mellan skatternas höjd och det ekonomiska klimatet – detta mycket väsentliga samband – skall alltså skatteutredningen lämna åt sidan. Också kommunalskatteproblematiken ligger utanför arbetsuppgifterna, trots att den utgör en integrerad del av tillväxtproblematiken. Detsamma gäller indexregleringen av skattesystemet, en fråga som sammanhänger med de automatiska skattes kärpningarnas prisuppdrivande effekt.

Uttryckligen framhåller finansministern att principen om den progressiva statsskatten skall bibehållas. Jag vill inte säga att den skall avskaffas, men finansministern utgår från att den skall bibehållas. Det finns ingen möjlighet att pröva det. Den progressiva statsskattens marginalskatteeffekter hade finansministern i de ursprungliga direktiven inte något ont att säga om. Tvärtom: De speglar, sade finansminister Sträng, bara den grundläggande tanken om beskattning efter bärkraft. I det hänseendet har ju finansministern tänkt om sedan direktiven skrevs. I tilläggsdirektiven till skatteutredningen från oktober förra året liksom också i samband med skatteutspellet i valrörelsen hade finansministern tydligen blivit varse hur allvarligt marginalskatteproblemet plötsligt blivit, inte minst för de väljare som finansministern brukar kalla sitt folk. Då fick skatteutredningen plötsligt till uppgift att lindra de alltför höga marginalskatteeffekter som tidigare bara ansågs spegla socialdemokraternas kungstanke om skattesystemets uppbyggnad. Även i övrigt utvidgades som bekant direktiven, men ingalunda på det sättet att skatteutredningen fick möjlighet att villkorlös redovisa ett helt nytt skattetänkande.

Jag menar att läget i dag är oroande för både de enskildas och samhällets ekonomi. Priserna kommer inte att öka långsammare under de närmaste åren än vad fallet varit tidigare utan tvärtom snabbare. Vi skall inte föregripa kompletteringspropositionen och den debatt som följer efter den, men jag tror att jag vågar påstå utan att ge uttryck åt någon nattsvart pessimism, att prisstegringarna under året kommer att ligga snarare över än under 12 procent. Och ju kraftigare inflationen är, desto allvarligare blir konsekvenserna av skattesystemets inbyggda automatiska skattes kärpningar. Och då kommer också krav på nya och höjda bidrag som ett brev på posten – bidrag som inte är föranledda av att stora grupper har för låga inkomster utan av att de har för höga skatter. Det är alltså skatten som har skapat de problem som man måste lösa. Vi skall ha skatter – det måste vi ha – men vi skall ha sådana för att lösa problemen, inte för att skapa problem.

Och de här svårigheterna är inte bara begränsade till det statliga området. De senaste årens s. k. skattereformer har som bekant minskat det totala skatteunderlaget och ökat kostnaderna på den kommunala sidan. Detta och inflationen generellt sett har lett till akuta behov i dag av kommunala skattehöjningar. Enbart de beslut som redan har fattats

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

om folkpensionsavgiften, de höjda arbetsgivaravgifterna och borttagande av garantiavgiften medför i dag ett behov av en kommunal skattehöjning av 1 krona 25 öre. Höjda brännoljepriser och löneökningar kommer att spåda på detta belopp ytterligare.

Det mest allvarliga är emellertid den långsiktiga utvecklingen. Vi skulle behöva, herr talman, en långtidsprognos, exempelvis en femårsanalys, med olika inbyggda alternativ för utgifts- och skatteutvecklingen. Är finansminister Gunnar Sträng beredd att lägga fram en sådan prognos, eller tänker man inom regeringen tillämpa den hittillsvarande låtgåmetodiken och lämna skattebetalarna i ovisshet om vad de har att vänta inom de närmaste fem till sex eller tio åren vid olika utvecklingsalternativ?

Detta resonemang, herr finansminister, är inte – det är bäst att stryka under det en gång för alla – byggt på någon strävan att rasera vårt sociala trygghetssystem. Vad jag och allt flera andra frågar är om detta system är i alla hänseenden riktigt uppbyggt. Om det förhåller sig så att olika, i och för sig i allra högsta grad motiverade stödåtgärder är baserade på att den enskildes konsumtionsförmåga ligger under vad som är rimligt i ett välfärdssamhälle och om detta beror på att just skatterna lämnar för litet kvar åt vederbörande, då skall självfallet i första hand skatterna sänkas så att behovet av stöd minskar eller upphör.

Det är mot bakgrunden av sådana här perspektiv som jag tycker att finansminister Sträng inte borde ha viftat bort det andra ledet i min fråga till honom, nämligen om han är villig att medverka till att möjligheterna till besparingar, omprövningar och en bättre hushållning med skattemedel kan utredas. Det är möjligt – jag tror att finansministern har sagt det flera gånger förut, herr talman – att finansministern har dåliga erfarenheter av 1950-talets besparingsutredningar. Men läget var annorlunda då än vad det är nu, perspektiven för framtiden var helt andra då än vad de är nu, reaktionerna från människornas sida mot högskattepolitiken har en helt annan styrka i dag än vad de hade på 1950-talet. Och frågan om vad man kan åstadkomma hänger samman med vilken målsättning som man uppställer för sig, vilka direktiv man ger en sådan utredning, vilken vilja de medverkande parterna har och hur starkt det tvång till hushållning med medel är som ytterst måste vara den drivande faktorn i en sådan här utredning.

Till sist en fråga: Innebär finansministerns svar att han inte är beredd att medverka vid samlande överläggningar för att åstadkomma en nödvändig stabilisering av den svenska ekonomin, hur de överläggningarna än må komma till stånd? Jag ställer den frågan därför att jag har övertygelsen att om man skall lyckas att nå något resultat vid sådana här stabiliseringspolitiska överläggningar – rundabordskonferenser eller vad man vill kalla dem – med de olika, direkt intresserade parterna i det svenska samhället, då krävs det också att man aktivt är villig att analysera och genomföra olika besparingsåtgärder. Annars kommer man inte att lyckas.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag skall gärna ge herr Bohman ett erkännande redan i samband med hans första frågeställning: Skattefrågorna är problem som

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

står i centrum för intresset. Men när han uttalar sin olust över att mitt svar rör sig om 24 rader vill jag erinra om att det inte alls är antalet sidor som är avgörande, utan det är innehållet i det man säger.

På de 24 raderna har jag i stort sett talat om för herr Bohman att de frågor han berör är föremål för seriösa utredningar. De har med företagsbeskattningen att göra, de har med beskattningen av fysiska personer att göra, de har med den ekonomiska fördelningen mellan stat och kommun att göra. Och jag kan rent rationellt inte se någon nämnvärd finess i att vi står här, inför denna tämligen glest besatta kammare, och övar varandra i gamla, kända argument. Vi får låta de här utredningarna genomföra sina arbeten och sedan komma tillbaka och diskutera vad de har nått fram till. Herr Bohman har ju sin vice ordförande som en högt värderad ledamot i den här stora skatteutredningen, så han har alla möjligheter till direkta kontakter och direktinflytande på utredningens debatter.

Jag hoppas således, herr Bohman, att vi, när vi verkligen har anledning att diskutera de här frågorna på allvar, skall kunna göra det med utgångspunkt i ett material som är ordentligt genomarbetat. Tillika med våra egna erfarenheter på området bör det kunna ge en ganska givande diskussion och, som jag hoppas, en något bättre besatt kammare.

Herr Bohman kommer sedan över på den offentliga sektorn och mönstrar sin gamla aversion mot tillväxten där. Om jag skall avge en personlig bekännelse, vill jag säga att jag inte anser att det är något avgörande villkor att de 400 000 nya arbetena som man har talat om är placerade i den offentliga sektorn. Var de är placerade är för min del mera sekundärt. Det väsentliga är att det blir en sådan efterfrågan att den arbetskraft som enligt vad man har att räkna med bjuder ut sig under 1970-talet – och det kan mycket väl vara ytterligare 400 000 personer – verkligen får engagemang och sysselsättning.

Herr Bohman säger att den direkta skatten kan man inte längre höja, och det har jag ingen anledning att polemisera mot, eftersom jag har sagt det många gånger från den här bänken.

Han säger vidare att i avseende på den indirekta beskattningen, dvs. momsens, finns det inte heller så stor ytterligare marginal att ta av. I stort sett har han rätt. Jag tror att man rent internationellt, där nu den indirekta beskattningen i form av moms är vedertagen, har kommit fram till att någonstans omkring 20 procent ligger ett maximalt uttag den vägen om man vill – och det vill man naturligtvis – ha disciplin bland skattebetalarna och lojalitet mot beskattningen. Det finns nationer ute i Europa som har gått längre. Men där har vederbörande finansministrar – i varje fall i samtal med mig – sagt att det inte har givit så särdeles mycket, utan de har orienterat sig tillbaka till någonstans kring de 20 procenten. Vi har litet grand kvar innan vi kommer dit, så en viss marginal finns.

Dessutom tror jag nog att momsens börjar i någon mån få en rehabilitering i det allmänna anseendet, framför allt från företagarsidan eftersom den har vissa fördelar framför arbetsgivaravgifter och socialförsäkringsavgifter i fråga om konkurrensneutraliteten gentemot importen och favoriseringen av exporten.

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

Något som emellertid är rätt intressant -- om jag skulle kosta på mig en liten filosofisk betraktelse om detta -- är att vi under de senaste åren faktiskt har fått en samordning av löne- och avtalsmarknaden och skattepolitiken. Den skattereform som riksdagen tog i fjol och som vi tillämpar i år fick ju sitt direkta inflytande på och sitt samspel med den gångna lönerörelsen. Vi var ense om det. Jag har ett minne av att också herr Bohman, även om det skedde med viss själsvårda, i sista omgången anslöt sig till de tankegångarna. Jag har förhoppningen, herr Bohman, att man skall kunna fortsätta med detta ytterligare ett tag framöver, och jag ser där en möjlighet till lösningar av ett annat ganska svårt och kinkigt problem.

Denna tanke på råvarubeskattning har faktiskt undersökts en gång, och jag tror att herr Bohman erinrade om detta. Man kom då fram till att den innebar för stora besvärligheter och oönskade konsekvenser för att man skulle kunna räkna med att den skulle ge något nämnvärt resultat. Jag är medveten om att under den senaste tiden har i den allmänna debatten råvarubeskattningen tagits fram som någonting av en frälsarkrans i nöden. Jag tror att vederbörande inte har varit helt på det klara med vad det egentligen innebär, när man talar om detta som en lösning på ett svårt problem. För min del skulle jag kunna säga att visst kan det vara värt att undersöka saken på nytt, och jag har ingenting emot att den sittande skatteutredningen gör försök i den riktningen. Men jag tror att man realistiskt skall säga sig att några förhoppningar om att råvarubeskattningen löser ett besvärligt problem bör man knappast ha.

Det är också riktigt -- man behöver inte mobilisera någon högre grad av intellekt för att konstatera det -- att oavsett vad man väljer för form av beskattning, direkt eller indirekt, råvarubeskattning eller avgifter av ett eller annat slag, är det i sista hand människorna som skall betala. Men det avgörande är ju om man anser att man via en sådan beskattning kan göra en insats i samhällslivet till nytta och favör för de mest behövande människorna, samtidigt som de som har kommit på en sådan sida här i världen att de har det ganska hyggligt ställt får finna sig i att vara med och finansiera detta i relativt större omfattning än andra. Och det är väl som vanligt där skiljelinjen går mellan herr Bohman och mig. Jag *har* den uppfattningen att skattepolitiken har sitt försvar och sin motivering helt enkelt från den utgångspunkten att den är ett instrument att jämna ut olikheterna ekonomiskt i vårt samhälle och dessutom bygga ut och finansiera det trygghetssamhälle som herr Bohman för all del ofta är med och röstar för, medan han inte är tillräckligt konsekvent att i sin propaganda vara med om finansieringen.

Det är onekligen på det sättet att trots alla besvärligheter ökar våra gemensamma tillgångar år efter år, ibland relativt hyggligt, ibland -- många gånger beroende på situationen i vår omvärld -- i långsammare takt. Men av denna ökningstakt och av den utveckling vi ändå har haft och kan räkna med framöver följer också att människorna har större krav just på det offentliga. Det är ofrånkomligt, herr Bohman. Vi kommer aldrig tillbaka till detta att man skall vaera sig selv nok, utan människorna ställer anspråk på service och tjänster som bara det offentliga kan möta.

Jag tycker att jag har fått alldeles utmärkta illustrationer på detta

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

under de här senaste månaderna sedan valet i fjol skakade om majoritetsställningarna ute i kommunerna och ute i landstingen. När det tidigare var en relativt bastant arbetarmajoritet, inte bara i ledningen på det rikspolitiska planet utan även på det kommunalpolitiska planet, fördes ju från borgerligt håll en allmän propaganda där man försökte inbilla medborgarna att allt vad du önskar kan fås via det allmänna, men samtidigt skall du ha väsentligt mer för din egen del i form av radikala skattesänkningar. Vad upplever vi nu? Jo, vi upplever att borgerligt styrda kommuner och landsting är på offensiven när det gäller skattehöjningar.

Jag skall inte uraklåta att säga att förmodligen har de goda skäl för detta, därför att även en centerpartist eller en moderat eller en folkpartist som kommunalråd känner ju trycket från allmänheten att den kommunala servicen skall vara så bra som möjligt. Är det så att vederbörande landsting anser att de inte på ett tillfredsställande sätt kan lösa de problem som åldringsvården, långtidsvården och sjukvården innebär och som ungdomens anspråk innebär vill man gärna som kommunalt ansvarig gå kraven och önskemålen till mötes. Då står man också inför detta obevekliga faktum, att skall man realisera planerna måste man höja skatten.

På sätt och vis är det utomordentligt hälsosamt att folk nu har möjlighet att konstatera att det är en enorm distans mellan vad de borgerliga sade i opposition och vad man är tvingad att acceptera i ansvarsställning. Jag läste i en tidning för litet sedan att i en av de borgerligt styrda kommunerna här i Stockholms omgivningar konstaterade man att nu var det nödvändigt att höja skatten, för i annat fall skulle ungdomarna inte få den simhall som de önskade och krävde. Jag tycker inte att vederbörande kommunalmän skall klandras för detta, därför att även om man sänker skatten för Andersson, Pettersson och Lundström i den där kommunen blir det ingen simhall. Man gjorde en bedömning där man sade att det kollektiva intresset får gå före skattesänkningar och kan t. o. m. motivera en skattehöjning, och så genomför man detta, om inte alla tecken slår fel.

Herr Bohman har haft den angenäma positionen att han ständigt under så lång tid tillbaka som jag minns i det politiska livet – och det börjar ju bli en ganska respektingivande period -- från oppositionsbänken kunnat opponera på det rikspolitiska planet. I andra nationer -- även här i Skandinavien -- har man haft växlingar vid regeringsmakten, ibland borgerliga regeringar, ibland arbetarregeringar. Skatteutvecklingen har varit ungefär densamma som hos oss. Men där har man fått en del underliga utväxter på det parlamentariska livet, vilka i lika grad har riktat sig emot arbetarrörelsen och mot de borgerliga, etablerade partierna, och som tagit upp den gamla borgerliga argumentationen att: Allt det där med skatter kan vi egentligen slippa, bara vi har en annan regering. Man har t. ex. fått Glistrupianer, Anders Lange-anhängare, Vennamoanhängare och många andra, just i de stater där de borgerliga partierna har kommit i ansvarsställning och fått känna på vad utvecklingen kräver och vad det innebär att ha ansvaret.

En annan intressant iakttagelse som man inte kan undgå att göra är att

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

Sverige för sex åtta år sedan låg på toppen av den internationella skattetabellen, om jag relaterar skatteuttaget till bruttonationalinkomsten i samhället. Där ligger vi inte i dag. Vi har nu fått gott sällskap med och har t. o. m. blivit passerade av just de länder där man har växlat med arbetarregeringar och borgerliga regeringar och där de borgerliga regeringarna har hjälpt till med stegringen av skattebelastningen, relaterad till bruttonationalprodukten. I vissa avseenden har dessa länder t. o. m. passerat Sverige.

Sanningen och realiteterna är alltså *en* sak, att opponera från oppositionsbänken är något helt annat.

Herr Bohman slutade sitt anförande med att säga: Detta borde man kunna klara genom att spara ordentligt i den offentliga förvaltningen. Ja, jag vet att herr Bohmans partivänner försöker driva den meningen i de kommunala och de landstingskommunala församlingarna – med relativt dåligt resultat även i de församlingar som är borgerligt styrda. Och jag vet att de också är inställda på skattehöjningar, även om de i vissa avseenden inte går lika långt som sina övriga borgerliga bröder. Detta menar jag illustrerar hur otroligt svårt det är att skära ned utgifterna den offentliga sektorn, det må gälla på riksplanet eller på det lokala planet.

Som jag sagt tidigare hade vi förr i tiden företrädare för herr Bohmans parti som verkligen beflitade sig om att leta fram besparingsmöjligheter i den statliga budgeten. Det har moderata samlingspartiet nu lagt bort. I dag talar man bara helt allmänt om att detta ordnar vi upp om vi tillsätter en besparingskommitté. Men jag försäkrar herr Bohman att det är ingen lösning på problemet. Jag har varit med och försökt det i några omgångar, men med helt nedslående resultat. Man har också försökt det i andra nationer, och med lika nedslående resultat. Nej, vi får nog presentera förslagen här i kammaren, och sedan får respektive partier ta ställning till dem. Och tyvärr har det varit så – det har händelserna under den gångna vårsessionen här i riksdagen visat – att när regeringen har lagt fram sina förslag har oppositionen sannerligen inte beflitat sig om att reducera utgifterna, utan i praktiskt taget alla de fall där vi har tvistat har oppositionen kommit med överbud och tvingat fram kompromisser i utskotten, vilka vid varje tillfälle har betytt längre gående utgifter än vad regeringens förslag innebar. Sådan är sanningen – om man är beredd att höra den.

Slutligen vill jag också säga något om den av herr Bohman efterlysta femårsprognosen. I samband med att kompletteringspropositionen presenteras kommer vi att också redovisa en långtidsbudget för en femårsperiod framåt. Den är uppbyggd på så sätt att den anger vilka utslagen i den statliga utgiftsstaten blir om man nöjer sig med de utgifter som riksdagen redan fattat beslut om och sedan bara tar konsekvenserna av dem. Det finns inte möjligheter för en finansminister och hans medarbetare – i varje fall inte i detta parlamentariska läge – att försöka gissa vad riksdagen kan ha för uppfattningar om utgiftsstaten fem år framåt i tiden. Det inträffar ju så förtvivlat mycket. Varken herr Bohman eller jag trodde väl för en fem sex månader sedan att vi innevarande år skulle behöva gå ut med en konjunkturstimulans på 4 miljarder, som naturligtvis ökar den statliga utgiftsstaten med motsvarande belopp --

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

huruvida vi kan ta tillbaka det framöver får vi se då.

Man kan inte sköta politiken efter prognoser. Det är som att segla med fasta skot på ett stormigt hav. Man får sannerligen vara beredd att göra de justeringar av seglatsens teknik som utvecklingen och läget kräver. Och där är vi inte ensamma, utan vi har att leva i en omvärld som påverkar oss på ett sätt som gör att vi har ännu mindre möjligheter att styra utvecklingen. Livet rättar sig inte efter prognoser, herr Bohman – det är vad jag kommit fram till efter många år av mödosamt funderande över detta.

Herr Bohman slutade med en direkt fråga till mig, om jag inte var beredd att medverka vid samlade överläggningar för att bemästra framtidens problem. Det är den s. k. rundabordskonferensen som herr Bohman därmed efterlyser. Jag vill svara herr Bohman att det inte är något nytt system, eftersom regeringen regelbundet för samtal med låt mig säga arbetsmarknadens parter – de är i officiell mening inte färre än fyra. Jag har försökt föra sådana samtal med dem alla på en gång, men det blev ett kapitalt misslyckande. Då satt man kring bordet och sade ingenting, därför att ingen vill exponera sig inför den andre. Vi är beredda att fortsätta med de här dialogerna, inte i den mera publika formen, för det får man inte ut någonting av, men det finns ju möjligheter att föra diskussionerna på litet mera diskreta vägar. Jag har ingenting emot att sätta mig ned med herr Bohman och fråga honom hur han ser på framtiden, om han önskar det. Men vad jag anser vara definitivt orimligt är att vi alla, politikerna, arbetsmarknadsrepresentanterna och kanske också näringslivsrepresentanterna, sätter oss ned tillsammans. Man skall inte tro att den teaterföreställningen skulle ge någonting för framtiden.

På den punkten tror jag att herr Bohman kommer till samma uppfattning som jag. Men det kanske kan ligga något av politisk värdeladdning i att svänga den här rundabordskonferensen omkring sig, och herr Bohman använde den kanske i det syftet. Herr Bohman är nog innerst inne tillräckligt realistisk för att dela min uppfattning i den här frågan.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Finansministern började med det alldeles riktiga påpekandet att ett anförandes längd inte säger så mycket om det konkreta och materiella innehållet. Finansministern ville därmed göra gällande att de 24 rader som han ägnade mig i sitt interpellationssvar var fullt tillfredsställande. Sedan höll finansministern själv ett mycket långt anförande. Men jag tyckte det var så intressant att jag inte skall kasta tillbaka den indirekta beskyllning för att mitt anförande här var innehållslöst som skulle kunna tänkas ligga i finansministerns lilla antydning.

Vad jag inte riktigt förstår, finansminister Gunnar Sträng, är att ni anser att det svar som ni gav mig var fullt tillfredsställande. Orsaken till svaret är, säger finansministern, att den här utredningen nu sitter och arbetar, och den har full frihet att lägga fram resultat; när dess resultat ligger på bordet har vi ett underlag för en meningsfull diskussion, och då

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

kan vi säkert fatta kloka beslut.

Men anledningen till min fråga var ju den att skatteutredningen inte har de direktiv den skulle behöva ha för att kunna göra den fullständiga analys och lägga fram det helt obundna förslag som vår skattepolitik förutsätter. Det var själva kvintessensen i min fråga till herr Sträng: Ge nu den utredningen tillräckliga direktiv, så att vi får det underlag för våra debatter som vi behöver. Därvidlag är fortfarande situationen den att utredningen i de viktigaste hänseendena är låst. Den har ingen möjlighet att servera det underlag vi skulle behöva för att få en helt förutsättningslös diskussion.

Jag tycker att det var mycket bra – och bara det har motiverat den här debatten – att finansministern förklarade att de 400 000 jobben inte i första hand skulle skapas inom den offentliga sektorn utan att huvudsaken var att få fram dem. Så har det inte låtit i diskussionerna ute i landet, men sanningen är den -- det kan vi säkert vara överens om – att vi, om vi skall kunna skapa dessa 400 000 nya jobb, måste se till att vi får en sådan tillväxt av våra direkta produktiva resurser att vi på det sättet har råd att bygga ut även den offentliga sektorn. Det är inte fråga om ett antingen–eller utan ett både–och, där det helt avgörande för och-et är att vi bygger ut den direkt produktiva sidan. Annars kan vi inte åstadkomma det vi strävar efter att åstadkomma.

Jag tycker också att det konstaterandet var värdefullt att momsen nu i debatten på något sätt har blivit rehabiliterad. Alldeles oberoende av hur man ser på skatternas höjd är nämligen mervärdeskatten en bra typ av beskattning – en väsentligt mycket bättre typ av skatt än vad vi skulle komma fram till om vi försökte oss på de råvaruskatter som finansministern karakteriserade som några slags frälsarkransar. Jag tycker att mervärdeskatten kan vara förtjänt av det här berömmet. Det är lättare att debattera om vi har samma grundsyn i det hänseendet. Sedan kan man diskutera hur mycket man skall ta ut.

Jag kan kosta på mig en viss filosofisk betraktelse, tror jag att finansministern sade, och han syftade då på den samordning som vi under de senaste åren har lyckats åstadkomma när det gäller lönepolitik och skattepolitik. Den har väl inte herr Bohman någonting emot, eller någonting sådant, tillade finansministern.

Jag vet inte om finansminister Gunnar Sträng kommer ihåg att vi för fyra fem år sedan förde livliga debatter på Helgeandsholmen just om behovet av att samordna löneförhandlingar och skattepolitik. Den gången var finansminister Gunnar Sträng totalt avisande, när jag i debatten gjorde gällande att vi skulle kunna påverka den då aktuella lönerörelsen, som resulterade i tjänstepliktslagen, om finansministern hade varit villig att med löntagarorganisationerna och andra ta upp en diskussion om sänkningar av marginalskatterna och justeringar av skattetrycket över huvud taget. Hade finansministern då varit lika förutseende som finansministern tydligen är i dag hade vi kanske sluppit den uppsplitande konflikt som resulterade i att man plötsligt lagstiftade bort – jag var med där också – förhandlingsfriheten i ett akut läge.

Finansministern brukar säga: Det blir fest i Kapernaum då en syndare sig omvänder – och det uttrycket kan jag använda gentemot finansminis-

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

tern i just det här hänseendet. Men det får inte vara så – och där finns naturligtvis en risk – att den samordningen mellan lönepolitik och skattepolitik används för att för löntagarna fördölja att vi har för högt skattetryck och därigenom möjliggöra att vi behåller detta alltför höga och för hela samhällsekonomin besvärliga skattetryck. Då har man använt samordningsinstrumentet på ett felaktigt sätt. Det finns risk för – och det har funnits klara tendenser till – att missbruka samordningen på det sättet.

Jag förklarade för en stund sedan att skatter skall vi använda för att *lösa* problem, och jag deklarerade klart att det här inte är fråga om en social nedrustning samt att jag självfallet har precis samma uppfattning som herr Sträng, nämligen att skatter är nödvändiga just för att de mest behövande i samhället skall få vad de måste ha. Men vi skall inte ha skatter som leder till att *alla* i samhället, eller nästan alla i samhället, uppfattas som de mest behövande och att det blir en fördelning av pengar mellan människor som i och för sig inte skulle behöva dessa pengar – så att man plockar in pengar till staten för att den mäktiga staten sedan bättre skall kunna fördela pengarna tillbaka till människorna. – När vi har bortåt 1 miljon hyresgäster som behöver bostadsbidrag, är det uppenbarligen något fel. De lyfter bostadsbidragen därför att deras skatter är så höga, att de inte har råd att betala de mycket höga hyror som gäller i dag. Då måste det vara något fel – antingen på bostadspolitiken eller på skattepolitiken eller på både bostadspolitiken och skattepolitiken. Det sistnämnda är som bekant fallet.

Våra gemensamma tillgångar ökar år efter år, sade Gunnar Sträng. Men vi har haft ett stillastående ett par år. Vi kan konstatera att de enskilda konsumenterna i vårt land under de senaste åren har fått det bättre uteslutande genom att de har fått pengar genom transfereringar, genom inkomstöverföringar. Om vi undersöker hur det kommer sig att vår konsumtion har kunnat stiga, finner vi att det beror på just att vi har tagit in för mycket i skatt och sedan betalat ut pengarna igen i form av transfereringar. Det är bara på det sättet som folk har fått det bättre. Då uppkommer frågan: Är det en rätt politik att bedriva, en politik som innebär att människor får det bättre *bara* på det sättet, att staten genom höga skatter får pengar att betala tillbaka till vederbörande skattebetalare? I så fall finns det ju ingen som helst gräns för skatteuttaget! Någoting skall väl få vara kvar av lönehöjningarna som vederbörande får disponera själv; det skall inte vara bara genom att samhället – stat och kommun – betalar tillbaka pengar som människorna får det bättre. Det är alltså fråga om den enskildes valfrihet, den enskildes oberoende och den enskildes rätt att själv ta ansvaret för sin ekonomi. Detta vill jag slå vakt om, samtidigt som jag är beredd att dra in allt som erfordras för att ge de mest behövande det stöd de har behov av i dag.

Går finansministern ut och frågar svenska folket generellt och rakt på sak, om man vill ha en inkomstförbättring genom höjda bidrag eller genom lägre skatter, är jag övertygad om att han får till svar: ”Jag vill hellre ha lägre skatter än högre skatter och få tillbaka skattepengarna i form av bidrag.”

Det är alldeles riktigt att man i många borgerligt styrda kommuner i

dag diskuterar skattehöjningar. Men det är inte så att man är på offensiven, utan på defensiven för att försöka undvika en skattehöjning, men man är på många håll så låst av statliga åtgärder att det är nästan omöjligt att hålla näsan över vattnet. Generellt sett 80 procent av de kommunala utgifterna beror på statliga direktiv. I mitt första anförande påpekade jag att bara de åtgärder som har vidtagits under de allra senaste åren beträffande folkpensionsavgiften, sjukförsäkringsavgiften och garantiavgiften leder till en höjning av kommunalskatten med 1 krona 25 öre. Det är inte så att man ute i kommunerna med förtjusning höjer skatten, utan det är en defensiv åtgärd för att undvika de skattehöjningar som följer av hela det system för vilket regeringen ytterst är ansvarig.

Resonemanget om simbassänger eller vad det var kom mig att tänka på vissa uppgifter som jag har hämtat från delstater i Amerika, där man i motsats till vad fallet är i Sverige kan ha folkomröstning på det kommunala planet. Det vore värdefullt om vi kunde införa det i Sverige också. I San Francisco hade man för några år sedan en folkomröstning, där man helt enkelt gjorde en tablå och på ena sidan talade om vilka nyttigheter som medborgarna ville ha och på den andra sidan redovisade vad de kostade i form av skattesatser. Och så fick medborgarna själva fylla i om de ville ha nyttigheten och den höjning av skatten som den skulle föranleda. Resultatet av den enkäten blev att ingen ville ha några av nyttigheterna när de kunde räkna ut vad de skulle betyda i form av skattehöjningar.

Nu rekommenderar jag inte att man skall gå lika drastiskt till väga här. Men om människor får klart för sig vad det verkligen kostar att vidta vissa åtgärder kanske de säger nej för att hellre få behålla pengarna själva och disponera över dem. Tanken att på det här sättet fråga människorna hur de skulle vilja ha det är tyvärr alltför främmande för regeringen.

Sedan kom de vanliga inslagen i herr Strängs och mina debatter. Herr Sträng gör gällande att det är lätt att opponera och säga att så här skall vi ha det, "för herr Bohman tar ju själv inget ansvar och redovisar själv inga alternativ". Det skulle naturligtvis vara lätt att ta åt sig den kritiken, om finansministern någon gång hade accepterat några av de generella metoder som vi har anvisat för att få bukt med kostnads- och skatteutvecklingen. Men varje gång vi har föreslagit något sådant har finansministern sagt: "Detta kan vi inte vara med på. Vi kan inte acceptera det här. Besparingsutredningar leder inte till några resultat." Herr Sträng är en viljestark man med en stark ställning i regeringen. Om herr Sträng verkligen ville göra besparingar i olika hänseenden och skrev direktiv baserade på sådana viljeyttringar är jag alldeles övertygad om – och det är Gunnar Sträng också innerst inne – att han skulle kunna åstadkomma besparingar. Men i detta hänseende är Ni påverkad av någon underlig pessimistisk passivitet och låter det gå.

Långtidsbudgeten som vi skall få se skall bli intressant, och det är värdefullt att vi får den. Men det är väl inte rätt att säga som herr Sträng gör att han i långtidsbudgeten inte kan göra en fullständig balansräkning med utgifter och inkomster och säga att så här skall det bli om man gör så och så, "för vi vet inte vad riksdagen kommer att säga". Jag kan förstå det resonemanget i nuvarande läge, om vi skall lotta om varje punkt. Men

ända fram till 1973 års val har ni i regeringen kunnat ge en fullständig redovisning och stå för den. Regeringen har ju hittills inte saknat förankring i riksdagen. Har ni gjort en sådan här kalkyl och en sådan här prognos har ni också haft möjlighet att se till att förslagen förverkligas på riksdagsnivå. Ni har haft den styrkan och den möjligheten. Men ni har inte haft villigheten att göra en heltäckande prognos.

Och det kan verkligen inte återopas som argument mot att lägga fram ett långtidsförslag, att man eventuellt på grund av konjunkturerna kan bli tvingad att vidta olika slags konjunkturpolitiska åtgärder. Jo, möjligen om man tillämpar det slags stimulansåtgärder som finansministern gör, nämligen selektiva åtgärder som hela tiden bringar upp kostnaderna – kostnader som sedan inte går att ta tillbaka. Om ni var villiga att arbeta med samma metodik som vi har föreslagit, dvs. generella stimulansåtgärder, hade ni så fort konjunkturen vänt kunnat ta tillbaka dem. Då påverkar de inte ett skvatt de statsfinansiella bedömningarna. – Finansministern ler, är det instämmande eller bestridande? Det får vi väl höra sedan. I varje fall förhåller det sig så att generella stimulansåtgärder inte påverkar en långtidsplan. Arbetar man med riktade stimulansåtgärder blir det naturligtvis en annan sak, på den punkten skall jag gärna ge herr Sträng rätt. Vi är emot riktade åtgärder, bl.a. just därför att de på lång sikt låser handlingsfriheten.

Rundabordsöverläggningar har vi diskuterat många gånger. Samordnade lönepolitiska och skattepolitiska åtgärder, som finansministern gillande talar om, är ju ytterst grundade på överläggningar av detta slag med snudd på en inkomstpolitisk filosofi. Det är sådant jag syftade på. Vad jag ville stryka under med min sista fråga i det förra anförandet var att sådana här överläggningar för att åstadkomma en effektiv stabiliseringspolitik, vilket jag tycker är värdefullt, blir meningslösa om man i dessa överläggningar inte tar in också en diskussion om möjligheten att åstadkomma besparingar av olika slag. Det skall ske för att man skall kunna förena de populära och de impopulära åtgärderna – annars går det aldrig att komma fram till en lösning, annars kommer det alltid att finnas de som kommer med överbud och river ned den vackra byggnad som man till äventyrs vid sådana här överläggningar har åstadkommit.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Mitt anförande, som jag erkänner var litet långt, var ett artigt försök att svara herr Bohman. Om jag varit medveten om att det skulle väcka en sådan argumenteringsentusiasm som det tydligen gjorde, hade jag kanske varit litet försiktigare. Därför skall jag nu mycket kort bara ta upp ett par frågor.

Först gäller det frågan om skatteutredningens fulla eller begränsade frihet. Det har i direktiven till skatteutredningen skrivits in vissa begränsningar, bl. a. att vi inte vill indexreglera skatterna – jag har många gånger förklarat varför regeringen är emot detta, och i den mån saken har prövats av riksdagen hitintills har också riksdagen varit emot det.

Vidare har det sagts ifrån att såsom regeringen bedömer dagsläget och framtida utgiftskrav är det meningslöst att utredningen presenterar lysande och attraktiva förslag om skattesänkningar, ty det är förslag

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

utanför verklighet. Därför får omläggningarna – om det nu skall vara ett annat system för att ta in skatten eller vad vi skall hitta på – ske inom den ram som vi vet är nödvändig för att vi skall klara statens utgifter; dessa kommer inte att bli mindre framöver. Det är dessa begränsningar som gjorts, och de är i och för sig helt naturliga.

Det kan ju ändå inte vara på det sättet att vi tillsätter en parlamentarisk utredning – den må vara sammansatt av hur förtjänta människor som helst – som ersätter regeringen och riksdagen, utskottsarbetet och motionskrivandet med allt vad det innebär. Därav följer som en given sak att vissa begränsningar måste skrivas in i direktiven.

Ett ord också om de 400 000 jobben! Jag sade i mitt tidigare inlägg att det primära för mig är att det blir arbete för de människor som under 1970-talet anmäler sig vilja ha ett arbete. Det kan bli 400 000. Det är mera sekundärt var dessa människor placeras. Men om industrin drar sig tillbaka och inte erbjuder arbete, då har vi bara den offentliga sektorn kvar. De här direktiven skrevs nog under inflytande av en allmän passivitet inom den svenska industrin, där man i långa stycken misströstade och ifrågasatte om industrin skulle göra anspråk på fler människor. Det fanns talare tillhörande denna kammare som lade stor flit och möda på att argumentera efter linjen att all expansionsökning avseende arbetskraften inom den svenska industrin är ett avslutat kapitel. Personligen tror jag inte det, och den senaste utvecklingen ger klart vid handen att det dess bättre inte är så. Skulle de som driver den filosofin få rätt, då återstår ingenting annat än att det blir samhället som får bereda folk arbete. Det är ju ändå bättre än att människor inte har någonting att göra – det kan vi väl vara överens om.

Sedan säger herr Bohman att herr Sträng tidigare varit avvisande när det gällt samröret mellan lönerörelserna och skattepolitiken. Och det är ju klart att så länge det förekom ett nytt bestämt motstånd från de direkt berörda parterna var det tämligen meningslöst att diskutera detta. Sedan har det i viss mån vänt. Jag vet hur förbluffad herr Bohman blev på våren 1973 när jag i samband med en interpellationsdebatt lanserade tanken på en samordning mellan skattesänkning och lönerörelse. Men tänkesättet hos de berörda parterna hade ändrats, och då fanns det ingen anledning för regeringen att inte observera den förändringen i uppfattning.

När sedan herr Bohman försöker göra gällande att man genom en sådan sammankoppling försätter kommunerna i finansiella svårigheter, bör nog herr Bohman göra den reflexionen att man genom denna samordning av skattelättnaden och lönepolitiken befriar det svenska näringslivet från att lägga på ytterligare 10 procent i lönehöjning, som i annat fall hade varit alternativet. Jag tror inte så särdeles mycket på motståndskraften i den här specifika konjunkturen. Det hade fört med sig en kostnadsutveckling för det svenska näringslivet och en ytterligare accelererad inflation – som även herr Bohman talade om. Så enkelt är inte det problemet som man kanske kunde tro när man lyssnade på herr Bohman.

Herr Bohman lever vidare i föreställningen att man på något mystiskt sätt genom radikala skattesänkningar för de enskilda individerna i stort sett ändå skulle kunna räkna med att samhället fungerade som det gör i dag – med tryggheten rimligt garanterad för behövande människor och

med den utjämning av inkomsterna som åtminstone jag har gjort mig till tolk för men som herr Bohman, i varje fall i fråga om graden, har en annorlunda uppfattning om. På den här punkten blir herr Bohman och jag säkert aldrig eniga, och det lönar sig inte mycket att argumentera längre vid det här tillfället.

Jag skulle, bara för att illustrera vad jag menar, kunna säga att herr Bohman får vara med om att betala de höga skatterna, men jag tror inte herr Bohman får någonting med av transfereringarna. Däremot får herr Bohmans skattebetalning en stor betydelse när det gäller andra människor som har det sämre ställt än herr Bohman, just därför att de får en del av transfereringarna.

Herr talman! Jag avgav ett heligt löfte att försöka begränsa mig därför att jag hade en otäck känsla av att jag skapade en sådan debattentusiasm hos herr Bohman att vi kanske diskuterar alltför länge.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Jag skall avlägga samma heliga löfte om att begränsa mig i allra högsta grad.

Först beträffande skatteutredningens direktiv: Statens utgiftsstat, som finansministern talade om, är inte statisk i den bemärkelsen att den inte skulle vara direkt beroende av vilket skatteunderlag vi har i samhället. Det skatteunderlaget är i sin tur beroende av vilken aktivitet vi har i samhället, och det sammanhänger i mycket stor utsträckning med hur våra skatter är utformade. Det är bl. a. av det skälet som jag menar att skatteutredningen borde ha haft helt fria händer att diskutera tillväxtproblematiken, dvs. hela detta problem som har väldiga dimensioner när det gäller både statsutgifter, statsinkomster och samhällsekonomin.

Om industrin drar sig tillbaka och inte kan ge de 400 000 nya jobben, menar herr Sträng att den offentliga sektorn måste ta hand om den uppgiften. Men det ligger inte så till. Händelseförloppet är det motsatta! Beroende på vilken syn statsmakterna har på den offentliga sektorns storlek och på behovet att ta i anspråk våra samlade resurser skapas respektive undandragas resurser åt industrin och den enskilda sektorn. Det är genom den politik som staten bedriver då det gäller den offentliga sektorns tillväxt som man kan styra resurstillväxten och därmed möjligheterna till jobb på den enskilda sidan.

Jag har framför mig ett anförande av professor Ragnar Bentzel som hölls på sparbankernas konferens i våras. Han riktar just pekpinnen mot det här problemet och påvisar att vad som har hänt i Sverige är att man har bedrivit en medveten politik som har syftat till en ökning av den offentliga sektorn. Genom höjning av skatter och andra ekonomisk-politiska avgifter har man hållit tillbaka efterfrågan på tjänster på den privata sektorn, och det har varit en av orsakerna till att vi har hög arbetslöshet. Och så förklarar denne professor – jag kan ju få åberopa honom som auktoritet – att om man gör det tankeexperimentet, att man radikalt skär ner den offentliga sektorn och i stället ger motsvarande utrymme för privat konsumtion, kommer naturligtvis sysselsättningen att öka såväl inom industrin som inom privat serviceverksamhet och kanske t. o. m. inom jordbruket.

Fredagen den
26 april 1974

*Om tilläggsdirektiv
till 1972 års skatte-
utredning, m. m.*

Det är de här sambanden som jag har velat peka på. Det innebär inte att jag anser att man skall dra ner den offentliga sektorn. Men om man satsar för mycket på den offentliga sektorn, får det som följd att man inte kan ge den sysselsättning på den enskilda sidan som vi behöver för att få de resurser som i sin tur erfordras för att ge den offentliga sektorn vad den kan behöva. Herr Sträng vänder upp och ner på själva logiken, såvitt jag kan förstå.

Det är nog riktigt att jag inte får så mycket i form av återbäring av vad jag betalar i skatt. Helt säkert inte heller herr finansministern Gunnar Sträng. Något tror jag att jag får tillbaka – om jag tänker efter – men vi två är i varje fall i det här sammanhanget väldigt ointressanta. Vi betyder ytterst litet när det gäller de pengar som flyter in till statskassan. Det är den övervägande delen av svenska folket, inkomsttagarna i gemen i medelinkomstläget, som med sina pengar, sitt arbete och sina skatter finansierar statsutgifterna. Och de får tillbaka rätt mycket av de pengar som de har betalat in, men de får tillbaka pengarna på ett annat sätt och tvingas använda dem på ett annat sätt än de kanske skulle ha gjort, om pengarna hade varit deras egna hela tiden. Pengarna blir dyrare på vägen genom att de skall växlas över, växlas ner och hanteras av alla möjliga olika tjänstemän.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Rätteligen bör naturligtvis herr Bohman ha chansen till sista inlägget, eftersom jag började, men låt mig bara säga att den svenska regeringens syn på svensk industri verifieras av att den svenska industrin och det svenska näringslivet vid en jämförelse med övriga industrialiserade länder är bland de bäst behandlade som finns. Det verifieras av den mycket goda konkurrenskraft som den svenska industrin har när den i dag bjuder ut sina produkter i konkurrens med andra nationers industrier och näringsliv.

Herr Bohman vidhåller fortfarande att man får något slags rättvisare system genom att ge människorna tillbaka skatten och dra in på transfereringarna. Han måste faktiskt i en kommande debatt tänka över vilka transfereringar det är som han anser att man skall dra in eller reducera. Då blir debatten mera stabil och realistisk.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Eftersom finansministern ansåg att jag borde ha sista ordet skall jag ta sista ordet och bara framhålla, att om det förhåller sig på det sättet att man måste ha bidrag därför att skatterna är så höga att man inte kan klara sig själv, då skall man i första hand sänka skatterna så att bidrag inte behövs. Det är en generell princip som kan tjäna som utgångspunkt för sådana här resonemang. Det kan gälla subventioner av livsmedel, det kan gälla subventioner av bostäder, det kan gälla på alla områden. Först när vi inte betalar skatt skall vi behöva lyfta bidrag, om det inte är alldeles speciella fördelningseffekter man vill åstadkomma.

Sedan vill jag gärna tacka finansministern Gunnar Sträng som trots det 24-radiga svaret ändå gav möjlighet till en intressant debatt.

Överläggningen var härmed slutad.

Fredagen den
26 april 1974

Om ökade möjligheter till befrielse från skattetillägg

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Fågelsbos (c) den 3 april framställda interpellation, nr 67, och anförde:

Herr talman! Herr Fågelsbo har frågat mig om jag är beredd att mot bakgrund av vunna erfarenheter föreslå en översyn av taxeringsförordningens bestämmelser om skattetillägg så att nuvarande regler kompletteras med en jämkningsklausul och de i 116 d § taxeringsförordningen upptagna befrielsegrunderna utvidgas i avsikt att ge skattedomstolarna möjligheter till mera nyanserad bedömning i fall, då oförstånd och inte försök till skattesmitning bedöms föreligga.

Skattetillägg utgår bl. a. då skattskyldig lämnat oriktig uppgift i deklaration eller annat skriftligt meddelande till ledning för sin taxering.

Vid utformningen av lagstiftningen i fråga har man genom olika regler sökt styra rättstillämpningen så att skattskyldiga som uppfyllt vad man rimligen kan begära i fråga om noggrannhet och förmåga att tillgodogöra sig skattereglerna inte skall träffas av sanktion. Skattetillägg skall sålunda inte utgå vid uppenbar felräkning eller misskrivning i deklarationen.

Vidare finns möjlighet att efterge skattetillägg. Det bör ske om felaktigheten eller underlåtenheten med hänsyn till den skattskyldiges ålder, sjukdom, bristande erfarenhet eller den oriktiga uppgiftens särskilda beskaffenhet eller därmed jämförlig omständighet är att anse som ursäktlig. Eftergift bör också medges om det belopp som kunde ha undandragits genom felaktigheten eller underlåtenheten är att anse som ringa.

Systemet med skattetillägg trädde i kraft den 1 januari 1972. Vid lagstiftningens tillkomst betonades att de i lagtexten angivna befrielsegrunderna borde tillämpas generöst i inledningskedet.

Riksskatteverkets föreskrifter i ämnet har avfattats i enlighet härmed. Gällande föreskrifter ger sålunda myndigheterna stort utrymme att i det enskilda fallet ta hänsyn till sådana omständigheter som interpellanten åsyftar. Påståendet i interpellationen att skattetilläggen främst drabbat förstagångsdeklaranter, vissa nyblivna änkor m. fl. torde för övrigt inte vara riktigt eftersom riksskatteverkets föreskrifter särskilt uppmärksammat dessa grupper.

Enligt min mening finns inte för närvarande anledning att genom en jämkningsregel än mer mjuka upp tillämpningen av skattetilläggsreglerna eller att införa ytterligare befrielsegrunder.

Herr FÅGELSBO (c):

Herr talman! Jag ber att till finansministern få framföra ett tack för att min interpellation blivit besvarad.

Bakgrunden till den är de erfarenheter jag har gjort som nämndeman i en länsskatterätt under de år vi har tillämpat reglerna om skattetillägg. I och för sig tycker jag att skattetillägget såsom det administrativt är upplagt är bra. Det har ju också sagts att skattemoraleen tack vare skattetillägget har blivit något bättre. Men vad jag och många andra som också sysslar med deklara-tions- och skattefrågor vänder oss emot är den bundenhet som ifrågavarande regler innebär. Vid slarv eller uppsåt, som

Fredagen den
26 april 1974

Ang. försvarspolitiska synpunkter på energiförsörjningen

det heter, skall det utgå 50 procent skattetillägg. Det kan många gånger vara svårt att dra gränsen mellan oförstånd och slarv. Jag skall ange ett exempel. Det var en person som i oförstånd lämnade sådana uppgifter att första instansen när det gällde taxering påförde honom ett skattetillägg på inte mindre än 6 000 kronor. Han klagade till länskatte-rätten, som helt undanröjde beslutet om skattetillägg. Man bedömde det så att här förelåg sådant oförstånd att vederbörande skulle befrias från påföljd.

Det borde finnas en viss jämningsklausul. Det heter visserligen — och det har finansministern sagt i svaret också — att man under de första åren skall gå mjukt till väga. Det är klart att man skall göra. Alla är något år förstagångsdeklaranter, och deklara-tionsavgivandet upprepas ju år från år.

Jag har inte, som finansministern sade, talat om ytterligare befrielsegrunder. Däremot har jag ansett att man borde ha en jämningsklausul. Vi vet ju att länskatte-rätterna är domstolar, och vi vet att vid tingsrätterna dömer man ut olika viten.

Den nuvarande ordningen är ju så pass ny att man ännu inte annat än inom länskatte-rätterna har fått någon erfarenhet på området. Jag skulle dock tro att man när sådana ärenden förs upp i kammarrätterna kommer att begära viss översyn.

Det borde finnas ett spelrum för skattetillägget t. ex. från 10 procent och upp till 50 procent. I dag är man helt bunden till nivån 50 procent. Det borde finnas vissa jämningsmöjligheter i detta avseende, såsom jag har anfört i min interpellation, som skulle medge en något mera nyanserad behandling av dessa ärenden.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. försvarspolitiska synpunkter på energiförsörjningen

Herr försvarsministern HOLMQVIST erhöll ordet för att besvara fru *Hambraeus'* (c) den 11 januari framställda interpellation, nr 16, och anförde:

Herr talman! Fru *Hambraeus* har frågat mig om jag anser att det nu pågående utbyggnadsprogrammet för kärnkraften är förenligt med vår försvarspolitik. Hon har vidare frågat om jag anser att en energiförsörjning som underlättar ett decentraliserat samhälle och gör oss oberoende av import av livsförnödenheter vore önskvärt ur försvarssynpunkt.

De frågor som är aktuella i anslutning till kärnkraftens utbyggnad har vid två tillfällen på senare tid utförligt redovisats för riksdagen. Det har skett genom interpellationssvar från industriministern dels den 7 december i fjol, dels den 19 mars i år. Jag går därför inte in på den civila, fredsmässiga bakgrunden till de framställda frågorna.

Jag vill inledningsvis framhålla att kärnkraften från beredskapssynpunkt har gynnsamma egenskaper. Ett kärnkraftverk kan efter bränsleomladdning i allmänhet drivas ett helt år utan förnyat bränslebyte. Ofta är det möjligt att driva kraftverket ytterligare ett år, men med successivt avtagande effekt.

Jag vill också nämna att vi räknar med att vi under 1980-talet skall kunna förse de svenska kärnkraftverken med det anrikade uran de

behöver från inhemska källor.

De speciella frågor som sammanhänger med utnyttjandet av kärnkraftverk under krig har studerats och studeras fortlöpande. Risk för radioaktivt utsläpp om ett kärnkraftverk blir skadat t. ex. av bomber finns naturligtvis. De säkerhetsanordningar som krävs för den fredstida driften och de åtgärder som planeras för att eliminera skador vid ett eventuellt haveri i fredstid medverkar dock till att begränsa skaderiskerna i krig. De skyddselement som reaktorer är försedda med av fredsmässiga säkerhetsskäl innebär ett gott skydd mot anfall med konventionella stridsmedel. Härtill kommer de skyddsåtgärder mot konventionell bekämpning som enligt särskilda bestämmelser vidtas för kraftanläggningar i vårt land. Man måste därför förutsätta en betydande vapeninsats för att det skall åstadkommas sådan skada som leder till att någon väsentlig del av kärnreaktorns radioaktiva innehåll läcker ut.

Ett sätt att ytterligare minska riskerna för utsläpp av radioaktivitet i krig är att sätta kärnkraftverken ur drift. En utredning som gjorts om behovet av elkraft vid avspärrning och krig visar att vid mitten av 1980-talet sannolikt endast något eller några kärnkraftaggregat torde behöva vara i drift. För närvarande pågår en utredning om hur skyddet för dessa senare ytterligare kan förbättras, t. ex. genom förläggning i berggrum. Risken för sabotage beaktas också.

Mot bakgrund härav kan jag inte finna att förekomsten av kärnkraftverk i vårt land skulle göra oss väsentligt mera sårbara vid angrepp eller hot om angrepp än vad vi är i dag. Försvarspolitiken utgör alltså knappast någon invändning mot utnyttjandet av kärnkraft för vår energiförsörjning.

Det kan i detta sammanhang vara värt att nämna att man vid den nys avslutade s. k. diplomatkonferensen i Genève om rättsregler för humanitet i krig behandlat ett förslag om förbud mot stridshandlingar mot bl. a. kärnkraftverk. Det är ännu för tidigt att uttala sig om huruvida slutlig överenskommelse kan uppnås om ett sådant förbud nu. Ingen statsrepresentant har hittills uttalat sig emot förslaget.

Den andra frågan som fru Hambraeus ställt är svår att förstå. Där talas om en energiförsörjning som underlättar ett decentraliserat samhälle och gör oss oberoende av import av livsförnödenheter. Det framgår t. ex. inte vad som konkret avses med uttrycken "decentraliserat samhälle" och "livsförnödenheter". Jag vill ändå erinra om att vi är i färd med att förstärka beredskapen på energiområdet. Vi har byggt upp en betryggande beredskap när det gäller livsmedelsförsörjningen. En förstärkning av beredskapen på TEKO-området pågår. Försörjningsberedskapen vad gäller läkemedel och sjukvårdsmateriel utreds. Allt detta sker och måste enligt min mening ske oberoende av eventuella strävanden mot ett decentraliserat samhälle.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsministern för svaret på min interpellation. Den framställdes den 11 januari, så försvarsministern har tagit god tid på sig med svaret utan att jag kan finna att mina frågor har varit föremål för någon inträngande analys i departementet.

Nr 69

Fredagen den
26 april 1974

Ang. försvarspolitiska synpunkter på energiförsörjningen

Fredagen den
26 april 1974

*Ang. försvarspoli-
tiska synpunkter
på energiförsörj-
ningen*

I interpellationen nämnde jag att chefen för FN:s atomenergiorgan IAEA i Wien, dr Sigvard Eklund, hade sagt följande vid ett kärnkraftsmöte, ordnat av de svenska atomkraftsbyggarna:

”— — — bibehållande av fred är ett sine qua non (= oftergivligt krav) om kärnenergin skall komma till den allmänna användning som vi nu förutser. Om kraftreaktorer bleve föremål för krigshandlingar, skulle det leda till otänkbara konsekvenser — — —.”

Vidare pekade jag på att en kärnkraftsreaktor innehåller tusentals gånger mer radioaktivitet än en Hiroshimabomb och att de amerikanska atomenergimyndigheterna i en rapport sagt att ett område av en storlek motsvarande Götaland, Södermanland och Uppland skulle bli ett katastrofområde, om bara en del av den radioaktivitet som finns i en reaktor kom ut, t. ex. vid en bombträff. Försvarsministern kommenterar inte på något sätt dessa uppseendeväckande påståenden i sitt svar. Den enda mening jag kunnat hitta som berör detta lyder: ”Risk för radioaktivt utsläpp om ett kärnkraftverk blir skadat t. ex. av bomber finns naturligtvis.” Sedan övergår försvarsministern till att beskriva att kärnkraftverken har ett gott skydd mot skaderisker i krig, och han anser att man måste ”förutsätta en betydande vapeninsats för att åstadkomma sådan skada som leder till att någon väsentlig del av kärnreaktorns radioaktiva innehåll läcker ut”.

Från statens vattenfallsverks försvarsavdelning har jag fått beskedet att det är möjligt att med en konventionell bomb — alltså utan kärnladdning — perforera en reaktor, dvs. en vanlig bomb kan slå hål på en reaktor. Jag är inte expert på detta och kan inte bedöma vad som skall anses vara ”en betydande vapeninsats”, men nog verkar det vara ett billigt och enkelt sätt att lamslå vårt land att bara hota att med modern precisionsbombning göra ett katastrofområde av Götaland, Sörmland och Uppland.

George H. Wale, som tidigare varit chef för reaktoravdelningen vid forskningssektionen vid AEC, den amerikanska atommyndigheten, och som numera fungerar som fristående konsult, har fastslagit att i en officiell rapport från AEC 1957 den slutsatsen dragits, att en reaktorolycka kunde medföra att tusentals människor dödades, att tiotusentals fick skador av radioaktivitet och att egendomsskador för tiotals miljarder kronor uppstod. I ett senare tillägg poängterade han att dessa skrämmande uppskattningar ändå kan befaras vara alltför låga i dag, eftersom atomkraftverken nu är mycket större och alltså innehåller mer radioaktivitet.

Vätebombens uppfinnare Teller sade för något år sedan på IVA, att atomkraftverk var så farliga att de måste ligga minst 30 mil från bebyggelsekoncentrationer och vara nedsprängda i berg.

Efter några års intensiv debatt bestämde vi oss i Sverige för att inte skaffa oss atombomber. Men en vanlig bomb som träffar ett atomkraftverk kan åstadkomma mer radioaktivitetsskada än hundratals Hiroshimabomber. Hur skulle Europa ha sett ut efter andra världskriget om det hade funnits atomkraftverk där under kriget?

Genom atomkraftverken lägger vi ned fruktansvärda giftbomber i vårt eget land, med en effekt som får Hiroshimabomben att framstå som obetydlig. Vi är just nu i full färd med att bygga sådana giftbomber i

Ringhals, Barsebäck, Oskarshamn och Forsmark. Vi gör också stora ansträngningar att övertala andra länder runtom i världen att skaffa sig atomkraftverk. Marknadsföringen är intensiv både här hemma, för att övertyga kommunalfolk och massmedia, och utomlands för att skaffa kunder som skall göra de stora investeringarna i denna teknik mindre förlustbringande.

Har försvarsdepartementet tagit del av de amerikanska atomkraftsmyndigheternas rapporter om vad som inträffar vid bombskada på atomkraftverk? Dr Eklund har tydligen gjort det, och han talar om otänkbara konsekvenser om det blir krig i framtiden. Hur kan försvarsministern bara lugnt konstatera att en sådan katastrof naturligtvis kan inträffa? Och hur kan försvarsministern anse att en risk för dylika skador inte skulle göra oss väsentligt mer sårbara vid angrepp eller hot om angrepp än vad vi skulle vara utan kärnkraftverk?

Det framgår av försvarsministerns svar att vi planerar att stänga av de flesta atomkraftverk vid avspärning och krig och att de som skulle behöva vara i drift skall förläggas i berg. Det betyder att inget av de kärnkraftverk vi bygger i dag kan användas i en krigssituation.

Vidare är det i hög grad anmärkningsvärt att man anser sig kunna klara sig bara med något eller några aggregat vid mitten av 1980-talet, trots att enligt statsverkspropositionen 1973 hälften av all elenergi beräknas komma från atomkraften då. I årets statsverksproposition påstår Vattenfall – bilaga 15 s. 182 – att det är absolut nödvändigt att bygga ut enligt planerna, dvs. att ha i gång 14 atomkraftverk 1985, för att klara vår energiförsörjning. Det här tycker jag inte verkar gå ihop.

Dessutom ställer jag mig mycket frågande inför tanken att man skulle lösa problemet med radioaktivt utsläpp genom att sätta kärnkraftverken ur drift. Radioaktiviteten försvinner inte därmed. Tvärtom är ju det allvarligaste problemet med atomklyvningen att en del av den radioaktivitet som bildas inte blir ofarlig förrän efter hundratals och tusentals år. Jag antar att man räknar med att försöka i en hast föra undan bränslet där radioaktiviteten är innesluten. Men finns det skyddsrum med kylanordningar som kan hysa dessa heta, farliga bränsleelement vid varje atomkraftverk? Och är det säkert att vi kan räkna med att bli varnade i tid, så att vi hinner stänga av och föra undan bränsleelementen?

Försvarsministern nämner ett antal utredningar, som studerar vissa frågor. Har någon i uppdrag att studera vad som händer civilbefolkningen om radioaktivitet kommer ut från atomkraftverk efter en bombträff – och vad detta kan betyda för t. ex. vår försvarsvilja? Vattenfalls försvarsavdelning anser sig endast ansvara för att vår energiförsörjning kan upprätthållas vid krig. Det stora ansvaret tycks alltid ligga hos någon annan. Vem är ansvarig för bedömningen ur försvarssynpunkt av vilka energikällor som är lämpligast?

Under detta år håller man på att arbeta fram ett nytt beslutsunderlag i den energipolitiska frågan. År 1975 skall riksdagen få ta ställning till kärnkraftens framtid i vårt land. Det mest oroande i dag är att ansvariga myndigheter konsekvent undviker att diskutera om det finns alternativ till kärnkraften. De experter man anlitar – som alltså blir någon sorts legitimerade experter – har gjort den bedömningen att kärnkraften är

Fredagen den
26 april 1974

Ang. försvarspolitiska synpunkter på energiförsörjningen

nödvändig och att alternativ är möjliga först vid sekelskiftet. Sedan hjälper det inte mycket att det finns lika sakkunniga experter som menar att vi mycket väl kan klara oss utan kärnkraften och att vi har många alternativ att utveckla redan nu. Dessa sakkunniga får aldrig bli de tongivande i utredningar och organ som regeringen tillsätter, och deras slutsatser får aldrig bli de officiella slutsatserna. Däremot tycks de ibland få fungera som någon sorts gisslan i utredningar. Har man talat i två timmar med några forskare, så anser man att man har kontakter med dem och att deras synpunkter har fått föras fram. Det är svårt att komma ifrån misstanken att regeringen inte vågar låta sig informeras förutsättningslöst om kärnkraften och huruvida det finns några realistiska alternativ till den. Gjorda investeringar och prestige betyder tydligen allt.

Jag skissade i min interpellation en möjlig väg att trygga vår energiförsörjning utan kärnkraft och frågade om försvarsministern ansåg att detta skulle vara önskvärt ur försvarssynpunkt. Försvarsministern tycker att denna fråga är svår att förstå. Det måste bero på att man inom försvarsdepartementet inte tagit del av alla de förslag till alternativ energiförsörjning som dock finns. Det måste vara av intresse ur försvarssynpunkt om det är möjligt att ordna vår energiförsörjning på ett decentraliserat sätt och om vi kan klara den energi som vi behöver för vårt livsuppehälle med inhemska källor som inte behöver stängas av i krigstid eller vid krigshot. Många små, utspridda energikällor borde skapa ett mindre sårbart samhälle än några få stora centrala enheter.

Det är det jag menar med decentraliserad energiförsörjning, att många små energikällor utvecklas över hela landet, och det måste ju göra oss mindre sårbara vid krigshot.

En annan gynnsam effekt, också ur försvarssynpunkt, skulle bli att man under sådana förhållanden lättare kunde bosätta sig och få arbete i hela landet.

IVA har gett exempel på de energikällor och den teknik som står oss till buds. Solen är den stora energikällan, och vi kan använda oss av dess energi i olika former. Huvudintresset bör ligga på de kontinuerliga formerna, alltså där vi inte tar ut mer än vad som förnyas. Soluppvärmning av hus, där solen värmer upp vattenslingor mot söder och varmvattnet sedan isoleras för kommande behov, är ett praktiskt exempel som inte innebär någon svårare teknik. Eftersom hälften av all energi i dag går åt för husuppvärmning borde denna metod kunna bli betydelsefull.

Många små vindkraftverk kan ge värdefulla krafttillskott. Avfallet är en resurs också som energiråvara, och avloppsvatten kan gödsla algodlingar som skulle kunna ge oss bränsleråvaror. Det är ju bränsleförsörjningen och inte elkraftförsörjningen som är det allvarligaste problemet, eftersom oljan inte är något att lita till för framtiden.

Men energihushållning blir det enda rimliga om vi skall hålla oss inom de gränser som jordklotets resurser ger oss och om vi skall låta bli att också i fortsättningen rofä åta oss på nödlidande länders bekostnad. Under en övergångstid skulle olja, kol och kanske torv kunna hjälpa oss tills vi hinner stabilisera vår energiefterfrågan på en lagom nivå.

Det här skall ju inte vara en debatt om vad det finns för alternativ, och

Fredagen den
26 april 1974*Ang. försvarspoli-
tiska synpunkter
på energiförsörj-
ningen*

jag har här bara nämnt några exempel på energikällor som skulle kunna börja användas i dag eller i morgon och som har framtiden för sig.

I årets statsverksproposition avfärdas alla alternativ som ointressanta före sekelskiftet. Den energipolitiska delegationen intresserar sig för dem men typiskt nog bara som framtidsfrågor, inte som dagsaktualiteter, som de skulle kunna vara. I själva verket är de tekniskt långt utvecklade och inte särskilt komplicerade, åtminstone inte i jämförelse med atomkraft.

Om de miljoner i utvecklingsbidrag och de miljarder i kapitaltillskott för att bygga ut atomkraften som samhället nu ger i stället satsades på de alternativa energikällorna talar allt för att vi skulle få den energi vi behöver utan kärnkraft.

Jag skulle vilja allvarligt vädja till försvarsministern att tränga in i frågan om de alternativa energimöjligheterna. Det val vi träffar 1975 angående energipolitiken får stor betydelse också från försvarspolitisk synpunkt.

Herr försvarsministern HOLMQVIST:

Herr talman! Fru Hambræus utgår från att vi inte har studerat den här saken i departementet. Jag har gett ett ganska utförligt svar på de frågor som ställts. Det är helt orimligt att tänka sig att allt material skulle kunna presenteras i form av ett interpellationssvar. Jag kan försäkra att vi har studerat frågan, och de bedömningar vi gjort ligger alltså som underlag för det svar jag nu har lämnat.

I detta sammanhang har fru Hambræus efterlyst en redogörelse från min sida för alla de utredningar som pågår. Det skulle vara en överflöppsgärning om jag gjorde det, eftersom fru Hambræus har fått en redogörelse för detta i annat sammanhang. Fru Hambræus vet också att i det utredningsarbetet ingår just att studera de problem som kan uppkomma vid ett haveri, det må vara en skada som uppstår under fredliga förhållanden eller en skada som vållas av krigsinsatser. Det pågår alltså ett omfattande utredningsarbete, och vi räknar med att efter hand som resultaten av det arbetet presenteras skall vi få ett allt bättre underlag för bedömningen av enskildheterna i hela denna problematik.

Sedan måste man också göra åtskillnad på skadorna efter en atombombfällning och sådana skador som vållas av ett läckage i ett atomkraftverk. Atombomben har ju en helt annan verkan. Eftersom fru Hambræus har studerat de här frågorna bör hon vara väl medveten om den kolossala skillnaden mellan de båda fallen. Verkningarna där kan inte på något sätt jämföras.

Vi skall naturligtvis beakta beredskapsfrågorna vid krig och avspärning vid planeringen av våra atomkraftverk. Att vi har lokaliserat atomkraftverken till olika delar av landet är ju motiverat av beredskapsskäl. Men den stora frågan i detta sammanhang är: Skall vi, när vi planerar vårt försvar, ta hänsyn som innebär att vi stoppar en teknisk utveckling i samhället som av andra skäl är önskvärd? Nej, självfallet kan vi inte uppställa sådana villkor för vår försvarspolitik. Det finns emellertid ett par områden där vi har tagit hänsyn av det här slaget. När det t. ex. gäller jordbruket är ett av motiven för att hålla en hög jordbruksproduktion här i landet att vi kan bli avstängda och tvingade att

Fredagen den
26 april 1974

*Ang. försvarspoli-
tiska synpunkter
på energiförsörj-
ningen*

lita till vår egen försörjning. Man kan också säga att det speciella stöd som vi har beviljat TEKO-industrin är ett uttryck för att vi anser beredskapsintressena vara så avgörande att vi där vill göra undantag från den regel som annars gäller, att utvecklingen väsentligen måste ha sin gång.

Men energiförsörjningen tror jag inte att vi kan bestämma utifrån de utgångspunkter som fru Hambræus här tog upp. Om vi ser tillbaka i historien kan vi konstatera att formerna för vår energiförsörjning ständigt har förändrats. På indelningsverkets tid byggde man försvaret på människor och djur. Då var hästarna den väsentliga dragkraften. Det var de som svarade för energiförsörjningen inom försvaret. När man sedan övergick till att använda bilar och traktorer och därmed gjorde sig beroende av oljan, så förändrades givetvis situationen. Vi har ju inte några oljetillgångar inom landet. Därför måste vi ha en beredskapslagring och anpassa oss på annat sätt till den nya situationen.

Riskerna förändras alltså hela tiden. Vår elförsörjning baseras i dag i ganska hög grad på vattenkraften, men kraftkällorna är sårbara. Vi räknar med att sådana kraftverk kan slås ut i krig. Våra dammanläggningar kan förstöras. Då förlorar vi de energikällorna. Detta har vi varit tvungna att ta i beaktande vid vår försvarsplanering, och därför har vi avdelat resurser för att försvara anläggningarna och trygga deras fortbestånd så att vi får tillgång till den energin. Så måste vi också göra när det gäller den nya typen av kraftverk. Skillnaden mellan dessa typer av kraftverk ändrar självfallet inte någonting; även när det gäller atomkraftverk måste vi inrikta oss på att skydda och försvara anläggningarna.

Men något som är väsentligt och som jag tror att fru Hambræus förbisett är att energibehovet går ned på ett mycket markant sätt i en krigssituation. Det är så mycket annat som då får lov att stängas av. Det är också det som gör att jag säger att vi på 1980-talet i så fall skulle kunna räkna med att stänga av en del av de då befintliga atomkraftverken. Behovet av energi kommer inte att bli så stort i den situationen.

Frågan är då: Får vi tillräcklig förvarning för att kunna göra det? Ja, det är dess bättre så att man kan stänga av kraftverken inom loppet av bara några dagar, och så lång förvarningstid räknar vi med att vi har. Detta har betydelse även för bedömningar som gäller andra delar av samhället. Vi kan räkna med att vi har rådrum. Det finns även förutsättningar att sätta verken i drift igen, om man skulle anse det påkallat.

Jag menar att det principiellt ur försvarets synpunkt inte är någon ny situation som uppkommit. Självfallet har vi anledning att anpassa oss till utvecklingen, men det nya i detta sammanhang inträffade inte när vi började bygga kraftverk. Det var tillkomsten av atombomben som skapade detta nya hot mot oss. Därför har vi också på olika sätt försökt att i de internationella sammanhang där vi får vara med verka för att man skall förbjuda användningen av den här typen av stridsmedel. På samma sätt hoppas vi att man internationellt skall kunna nå överenskomelser som förbjuder attacker mot kärnkraftverk. Även om de inte får samma verkningar som när man faller en atombomb – jag understryker det ännu en gång – uppstår det självfallet skador som vi av många skäl

Fredagen den
26 april 1974

*Ang. försvarspoli-
tiska synpunkter
på energiförsörj-
ningen*

har anledning att försöka undvika. Men jag vill ännu en gång betona att det i detta sammanhang inte är fråga om något principiellt nytt ur försvarssynpunkt.

När det gäller förutsättningarna för att skapa ännu fler energikällor utspridda över landet har jag många gånger hört sägas att man borde övergå till att utnyttja vinden, solvärmen osv. Det är väl i och för sig utmärkt, men det har väldigt litet med vår försvarsplanering att göra. Den typen av energi är mycket svår att i praktisk användning omsätta i de sammanhang där försvaret har att arbeta. Ur speciella försvarssynpunkter ser jag därför inte några särskilda poänger i sådana strävanden, vad de nu än i övrigt kan leda till.

Fru HAMBRAFUS (c):

Herr talman! Vad som oroar mig mest är att ansvarsfördelningen är så oklar. Alla tycks trösta sig med att någon annan har hand om de här frågorna och allt är nog välbeställt. Det verkar alltid som om de viktigaste frågorna faller mellan individernas ansvarsområden. Det kanske i själva verket är så att det är vissa frågor som ingen tar ansvar för utan att vi handlar i blindo.

Jag förstår att den utredning försvarsministern syftade på, den utredning som skulle ha ansvaret för vad som händer med civilbefolkningen om ett atomkraftverk träffas av en bomb under krig, var närförlägningsutredningen. Jag har fått höra att den äntligen skall bli färdig nu i slutet av maj. Vid remissbehandlingen, som naturligtvis måste bli mycket intensiv när det gäller en så viktig utredning, är det viktigt att vi får fram, om man verkligen tagit hänsyn till vad som skulle ske med civilbefolkningen om det ruskiga skulle hända att ett atomkraftverk träffas av en konventionell bomb och radioaktiviteten sprids ut över stora delar av vårt land.

Försvarsministern säger att det är en väldig skillnad mellan atombomber och läckage från atomkraftverk. Det är skillnad, men frågan är strängt taget vad som är värst: atombomben har en sprängverkan, och det utvecklas stor hetta, men det som man närmast tänker på och det som skrämmer en mest när det gäller atombomben är radioaktiviteten. Det är radioaktiviteten -- som träffar människan, som träffar naturen, som smutsar ned marken och gör att man inte kan använda maten som växer där, som gör att man kan få cancerskador, genetiska skador osv. -- som är det allvarliga och farliga med atombomben. Och just denna radioaktivitet har vi i mycket större mängd i kärnkraftverken än i atombomben -- det är mycket större mängd radioaktivt material i ett kärnkraftverk än i en kärnkraftladdning.

Om alltså ett atomkraftverk spräcks och delar av det gasformiga radioaktiva materialet där sprids för vinden uppstår skador som -- såvitt jag förstär -- är mycket allvarligare än de som orsakas av en atombomb därför att det är fråga om mycket större mängder radioaktivitet.

Jag håller helt med försvarsministern om att vi inte bör stoppa den tekniska utvecklingen, vare sig av försvarsskäl eller av några andra skäl, men det är inte heller fråga om det utan om vilken sorts teknisk utveckling vi skall ha. Samhället satsar nu mycket smalspårigt på en viss

Fredagen den
26 april 1974

*Ang. försvarspoli-
tiska synpunkter
på energiförsörj-
ningen*

sorts teknisk utveckling, i synnerhet när det gäller energipolitiken. Efter vad jag förstår finns inga andra orsaker till det än att man har gjort stora investeringar på det här området och inte anser sig kunna ändra väg. Jag undrar om det ändå inte är tid att vi alla stannar upp och inte anklagar varandra för de förluster som samhället kanske anses göra om vi ändrar väg. Det finns helt enkelt skäl som är alltför starka för att bara nonchaleras.

Jag vill inte här gå in i en jordbruksdebatt med försvarsministern, men jag hoppas innerligt att det förhållandet att vi nu vill utöka vår jordbruksproduktion också har att göra med världssvälten, med det faktum att jordens samlade mattillgångar inte räcker. Det kanske inte bara är fråga om att lägga upp lager för oss själva.

Det är mycket intressant att höra försvarsministern säga att energibehovet anses gå ned så drastiskt i en krigssituation därför att mycket kan stängas av då. Det vore av intresse att få höra vad som gör att vi tydligen inte i en sådan situation behöver lika mycket energi som annars och vad det får för konsekvenser, men jag vet inte om försvarsministern vill ta upp det i dag.

En fråga måste jag få besvarad, och den gäller skyddsrummen för bränsleelement. Det faktum att man stänger av ett kärnkraftverk gör inte att kärnkraftverket är mindre sårbart. Bränsleelementen måste plockas ur. De är mycket heta och kan inte läggas var som helst, utan de måste förvaras kylda. Finns det över huvud taget skyddsrum för detta ändamål vid vartenda kärnkraftverk, och har man räknat med den snabba transport som behövs för att få in samtliga bränsleelement i skyddsrum på en gång?

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Jag har följt den här debatten mellan försvarsministern och fru Hambraeus. Jag har tagit del av interpellationen och svaret, och sedan har jag hört på replikerna. Det gav mig anledning att begära ordet för att göra några reflexioner.

Om interpellationssvaret och de synpunkter på dessa utomordentligt centrala frågeställningar som försvarsministern anför är representativa för regeringen och försvarsministerns uppfattning, tycker jag att konsekvenserna måste bli närmast förödande för flera vitala intressen.

Här finns frågor som debatteras och upprör en hel världsopinion. Det finns frågeställningar som kan ha helt avgörande betydelse för våra möjligheter att behålla vår försvarskraft, att över huvud taget ha ett meningsfullt försvar och att genom detta meningsfyllda försvar kunna klara försörjningen vid en avspärning och ge vårt folk möjlighet att överleva, och så lämnar den ansvarige ministern på de frågeställningarna ett svar som delvis är luddigt och undanglidande och som delvis för tanken på något slags troskyldig skoluppsats över ämnet "Är radioaktiv strålning farlig eller inte?!" Jag anser att man inte får angripa problematiken på det här luddiga och undanglidande sättet.

Det finns emellertid anledning att undvika en alltför lång debatt om detaljerna och i stället försöka inskränka sig till de centrala frågeställningarna, och det skall jag försöka göra här.

Här frågas, hur försvaret ställer sig och hur försvarsledningen bedömer riskerna med kärnkraft som energiproducent. Man måste ha klart för sig att det har inträtt någonting nytt: den moderna tekniken har tagit sig uttryck i bl. a. atomkraftens utnyttjande. Man kan inte inta de gamla försvarspositionerna, och man kan inte trankilt tillämpa de gamla värderingarna av försvarsmedel, så att man bara säger att det naturligtvis finns risker för radioaktiva utsläpp, om ett kärnkraftverk blir skadat. Naturligtvis finns det risker för det. Och så sägs det: "De säkerhetsanordningar som krävs för den fredstida driften och de åtgärder som planeras för att eliminera skador vid ett eventuellt haveri i fredstid medverkar dock till att begränsa skaderiskerna i krig." Det är väl alldeles uppenbart att det gör! Det är glidande och luddiga formuleringar: "medverkar dock till att begränsa skaderiskerna" – detta är ju en ren truism! Men vad är det som är det väsentliga! Jo, här är det fråga om de absoluta stridsmedlen, de absoluta alternativen. De skyddselement som reaktorer är försedda med ger "ett gott skydd mot anfall", säger försvarsministern. Men det är inte fråga om vare sig ett mindre gott skydd eller ett trekvartsgott skydd, utan det behövs ett hundra procentigt skydd. Det hade varit angeläget att i svaret ha fått höra försvarsledningens och försvarsministerns bedömningar av om det är möjligt att åstadkomma ett hundra procentigt skydd; det är ju det som frågan gäller – något annat alternativ finns det inte. Denna sak kan inte jämföras med om det blir översvämningrisker när ett vattenkraftverk bombas eller hur man kan begränsa de riskerna, utan riskerna är här hundra procentiga. Åtminstone jag för min del blir upprörd över de glidande formuleringarna i svaret.

Fru Hambræus och försvarsministern har talat om att man, som försvarsministern säger, kan sätta kärnkraftverken ur drift. Det är kanske den väsentligaste frågeställningen, om man skall se den ur försvarssynpunkt och enligt försvarsledningens, försvarsministerns och regeringens bedömningar. Jag tror att det är riktigt som försvarsministern säger, att vi har ett par, tre dagar på oss att kunna klara oss, och jag tror också det kommer att finnas möjligheter att lägga sådana element i lämpliga skyddsrum. Försvarsministern anser att detta inte är så farligt. Om vi skulle tvingas in i den utpressningssituationen, säger han, måste vi föra över elementen från våra kärnkraftverk – hur många kärnkraftverken än är – och klara oss eftersom energibehovet går ner under krig. Det är alldeles klart att det behovet minskar: vi behöver t. ex. inte köra bil så mycket och förbruka så mycket bensin, och det finns en rad andra sådana besparande faktorer. Men vi har ändå ett stort energibehov för vår industri. Det finns anledning att studera statistiken. För närvarande är energiutvecklingen i det här landet siffermässigt sådant att energiintaget och energibehovet fördubblas under en period av ungefär 15 år, och den utvecklingen går fortare och fortare. Redan vid slutet av 1980-talet – den tidpunkt som har varit aktuell i den här debatten – kommer vi att ha en dubbelt så hög energiproduktion och ett dubbelt så högt energibehov som vi har i dag. Även om ett krig innebär att vi drar ner energiåtgången kommer behovet av energi ändå att vara enormt. Eftersom man räknar med att ungefär 50 procent av elenergin skall produceras med det utbyggda kärnkraftprogrammet mot slutet av 1980-talet vill jag fråga:

Kommer försvarsledningen att klara de uppgifter som den åtagit sig gentemot det svenska samhället och svenska folket, om den blir utan 50 procent av energitillförseln? Det är en väsentlig fråga som det finns anledning att svara på.

Försvarsministern säger att från försvarets synpunkt har ingenting nytt inträffat med kärnkraftens inträde på marknaden. Det är hans bedömning. Det är möjligt att det även är regeringens bedömning, men i så fall tycker jag att det är en häpnadsväckande bedömning. Som jag sade nyss innebär inträdet av kärnkraften på scenen de absoluta alternativens införande. Det måste vara något helt nytt när dessa fruktansvärda krafter ställs till förfogande för förstörelseändamål. Det innebär samma skillnad som uppfinningen av krutet innebar för den tid då man slogs med klubbor, svärd och spjut. Nog måste det ändå vara något nytt från försvarets synpunkt som har kommit in?

Försvarsministern säger slutligen i en replik till fru Hambraeus att det här med solen och vinden inte är särskilt aktuellt från försvarets synpunkt och för försvarets bedömning av energitillskott. Han har svårt att begripa detta med det decentraliserade samhället. Jag kan förstå hans inställning, men det är ju inte bara fråga om solen och vinden. Jag tycker att det borde vara angeläget för försvarsledningen och försvarsdepartementet att studera detta med kraftvärmeverken. Jag utgår från att de redan har gjort det men av olika skäl inte vill presentera fakta i dag.

Svenska värmekraftföreningen har nyligen publicerat data som visar att om vi bygger ut kraftvärmeverk och eldar dem med t. ex. polskt kol i ett krigsfall kan man elda dem med bark, torv, avfall och allt möjligt – som för övrigt är det mest svavelfattiga vi kan få för närvarande, så kan det bli ett energitillskott fram till mitten av 1980-talet som i kvantitet räknat är ungefär lika stort som det man räknar med att de utbyggda kärnkraftverken skall prestera. Dessa kraftvärmeverk kan decentraliseras till de olika kommunerna. Under min militärutbildning i beredskapen lärde jag mig att ett försvar som kan decentralisera tillförseln av sina resurser är oerhört mycket mindre sårbart än ett försvar som har allt magasinerat och centraliserat på en plats.

Det skulle vara intressant att höra vilka synpunkter man inom försvarsdepartementet har på kraftvärmeverken. De är ändå något helt annat än vindkraft och solenergi som på nuvarande utvecklingsstadium endast kan ge marginella tillskott. Kraftvärmeverken eldade med kol ger däremot inga marginella tillskott de är utomordentligt intressanta alternativ till kärnkraften.

Slutligen instämmer jag i vad försvarsministern sade om att det vore tacknämligt om man kunde åstadkomma internationella överenskommelser. Men spåren förskräcker, det vet både försvarsministern och jag. Ibland är dessa internationella överenskommelser bara ett stycke papper som inte hindrar brutala krigshandlingar. Vietnamkriget lämnar ett mycket tydligt vittnesbörd om hur stort värde överenskommelser om humanitär krigföring har.

Herr försvarsministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag kan väl knappast säga att herr Sjönell med sitt både

pompösa och mästrande inlägg nämnvärt bidrog till att belysa de här problemen. Med sitt korta inlägg visar också herr Sjönell att han inte har särskilt stora insikter i försvarsproblematiken i vårt land. Han säger således att mitt svar var undanludande därför att jag talar i relativa begrepp. Han säger att sådant är ointressant; det skall ges ett hundra procentig garanti för att en viss åtgärd ger betryggande säkerhet. Det är ett resonemang som tyvärr inte gäller för försvarsplaneringen. Vi kan över huvud taget inte, när det gäller det hot vi utsätts för och de risker vi står inför i olika avseenden, räkna med att vi alltid kan anvisa en metod genom vilken vi hundra procentigt kan skydda oss. I en sådan värld lever vi inte, och därför tror jag att herr Sjönell får lov att acceptera att ett realistiskt svar måste i relativa värden ange de förbättringar i skydd man har kunnat åstadkomma.

Jag tror ändå att det finns anledning att understryka att i flera avseenden har atomkraftverken positiva värden, t.ex. en större uthållighet. Om man laddar upp ett kärnkraftverk kan man med den insats som görs räkna med en betydande beredskap framöver när det gäller energiförsörjningen. För att få fram motsvarande energi genom att använda exempelvis olja måste man förfoga över en volym bränsle som är så oändligt mycket större, så mycket mera kostsam, osv. Vi har alltså den positiva faktorn att kärnkraften ur dessa synpunkter ter sig fördelaktig vid utvärderingen.

Riskerna är, som jag sagt, begränsade. Vi måste räkna med att det endast blir en insats av konventionella stridsmedel och att vi har möjlighet att stänga av i förväg. Då kan det, anser jag, inte vara en så avgörande ny situation i vår krigsplanering, att vi av det skälet skulle avstå från att bygga kärnkraftverk.

De uppgifter jag har fått visar att om man stänger av en reaktor, så avtar aktiviteten mycket snabbt. Man behöver inte heller ta ut bränsleelementen och placera dem i skyddsrum. Endast en mycket liten del av radioaktiviteten kommer att bli bestående. Jag anser mig ha anledning att räkna med att de informationer jag fått i detta avseende är tillfredsställande.

Fru Hambræus är fortfarande inte böjd att acceptera det svar hon får här. Det gällde även de svar hon fick av industriministern för en tid sedan då jag lyssnade till debatten. Detsamma är förhållandet med de svar hon fick när hon hade tillfälle att i televisionen samtala om dessa frågor med verkliga experter på området. Fru Hambræus tog då inte nämnvärt intryck av försäkringarna att situationen inte var sådan som hon beskrev den – det gällde då ett haveri, något som mycket väl kan jämföras med att det riktas konventionella stridsmedel mot en reaktor eller att det görs sabotage eller något liknande.

Jag kan bara upprepa vad jag tidigare sagt: Det är svårt att bomba sönder reaktorerna. Man kan sätta verken ur drift, och vi har möjligheter att få förvarning. De reaktorer som behöver vara i drift under krig kan vi långsiktigt räkna med att kunna placera mer skyddat än vad som hittills varit möjligt. Dessutom skall vi väl inte utesluta att det kan bli möjligt att komma fram till ett förbud mot stridshandlingar som riktar sig mot kärnkraftverk.

Utöver vad jag redan nämnt har vi ytterligare beredskap. Jag har således inhämtat att det när det gäller exempelvis Oskarshamn redan finns en organisation som skall träda i kraft om ett haveri inträffar. Det finns en beredskapsplan, och det finns en ledningsgrupp underställd landshövdingen. I den deltar planeringsavdelningens chef, försvarsdirektören, länspolischefen och länsbrandinspektören. Det finns alltså redan en plan för vad man skall vidta i fråga om larmning i vissa situationer, den skadebedömning som skall göras, vad man skall anbefalla i fråga om evakuering och åtgärder av olika slag. Vi har således redan i dag en beredskap om någonting skulle inträffa, och jag tycker vi har anledning att räkna med att planeringen efter hand kommer att förbättras i den mån vi får erfarenheter av det pågående utredningsarbetet och av de studier som fortlöpande förekommer i dessa frågor.

Herr talman! Jag skall inte ytterligare förlänga debatten. Jag har fortfarande denna uppfattning, sedan må herr Sjönell underkänna mitt resonemang om att det inte har inträffat något väsentligen nytt i vår försvarsplanering. Jag har sagt att tillkomsten av atombomben var en revolutionerande händelse, men jag kan inte se att den fråga vi nu diskuterar på samma sätt skulle ändra utgångspunkterna för vårt försvar.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Det är tydligt att här står experter mot experter i bedömningen av vad som skulle hända om en vanlig konventionell bomb träffade ett atomkraftverk. Det är alltid mycket svårt för oss icke-expertter att då avgöra vilken expert som har rätt. Men jag undrar om denna fråga verkligen har varit under allvarligt övervägande i försvarsdepartementet. Vad man alltså säger här är att AEC:s experter har fel och att vi tydligen har experter som vet bättre. Jag väddar till försvarsministern att inträngande studera vad som är sanning i det här fallet.

När det gäller möjligheten att hundraprocentigt gardera sig för en risk finns det faktiskt i detta fall en sådan möjlighet, nämligen att stoppa kärnkraften. Det är ett mycket drastiskt sätt, men om det nu är sant vad experterna på Vattenfalls försvarsavdelning har sagt kan en konventionell bomb spräcka en reaktor. AEC:s experter har sagt att detta skulle kunna orsaka ett katastrofområde stort som Götaland, Södermanland och Uppland, att det skulle vålla tusentals dödsoffer, tiotusentals allvarligt skadade och materiella skador för tiotals miljarder kronor. När en konventionell bomb kan ställa till så stor skada tycker jag det finns mycket starka skäl för att anse att kärnkraften inte är ett möjligt sätt att lösa energiförsörjningen i vårt land – i synnerhet inte om det finns alternativ. Därför menar jag att det måste ligga också i försvarsdepartementets intresse att studera om det finns alternativ att klara vår energiförsörjning.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Försvarsministern, som är gammal i gamet som politiker, tillgriper nu ett ganska primitivt gammalt debattknep. Om man är i avsaknad av sakliga argument för att kunna bemöta en debattmotståndare går man in på motståndarens person, ifrågasätter hans moral eller

Fredagen den
26 april 1974

Ang. försvarspolitiska synpunkter på energiförsörjningen

anmärker på hans personliga uppträdande. Försvarsministern sade att jag uppträdde pompöst och mästrand. Jag får väl försöka komma över dessa omdömen och skulle gärna göra det om jag hade fått några sakliga argument -- det är ändå det väsentliga -- men det fick jag inte. Jag fick sedan reda på att jag inte hade mycket insikter i fråga om försvarsbedömningar i olika aspekter. Jag får väl försöka komma över det också. Men vad som är värre ur landets synpunkt är att försvarsministern inte heller förefaller ha mycket insikter i dessa frågor, åtminstone inte att döma av debattinläggen i dag på de vitala punkter dagens debatt gäller. Det kanske beror på att herr Holmqvist är så ny som försvarsminister och att det går över när han får tid att läsa på. Vi får hoppas det.

Jag vill fortfarande ha svar, herr talman, på den väsentliga fråga som jag ställde och som försvarsministern har undvikit: Hur går det om samhället och försvaret till 50 procent är beroende av energiproduktionen från kärnkraftverk, om vi måste stänga av dem? Det är riktigt som försvarsministern säger att vi kan stänga av dem i förväg, men det är ju en truism. Det räcker inte med detta, det är inte tillräckligt skydd eller valfrihet. Den vitala frågeställningen är: Hur går det om vi genom utpressning, sabotage, bombning eller vad som helst finner oss nödsakade att stänga av kärnkraftverken och de till 50 procent levererar den nödiga elkraften både till försvaret och till samhället i övrigt? Det vill jag ha svar på. Hur bedömer försvarsministern och hur bedömer försvarsledningen en sådan situation?

Sedan sade försvarsministern heller ingenting om kraftvärmeverk som jag talade om. Jag påstår med stöd av seriös teknisk expertis att det är en mycket intressant alternativ kraftkälla. Har man undersökt den? Har man någon tilltro till att det kan vara ett intressant alternativ? Jag skall bekänna, eftersom jag står här i kammaren tillsammans med min partikollega fru Hambraeus, att jag tror inte att vi kan avvara kärnkraftresurserna helt och hållet i det här landet och lägga ner kärnkraftverken. Jag intar en annan hållning än fru Hambraeus i det avseendet, men det skall vi inte debattera nu. Jag har emellertid intresserat mig för alternativa kraftkällor för att få fram någonting som kan begränsa tvånget att bygga alltför många kärnkraftverk. Det vore intressant att få svar även på frågan om hur försvarsministern ser på kraftvärmeverken ur försvarets synpunkt.

Herr försvarsministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag har inte sagt någonting om herr Sjönelles person eller moral; det var bara hans inlägg här i debatten som jag karakteriserade.

Jag kan naturligtvis inte i dag i detalj beskriva hur energiförsörjningen skall ordnas under slutet av 1980-talet. Det är ju så att under de närmaste åren kommer likväl atomkraften att utgöra en mindre del av vår energiförsörjning. Det blir först längre fram som man har anledning att ytterligare överväga hur man skall planera energiförsörjningen i fred och i krig. Vad jag sagt i mitt interpellationssvar är att det finns förutsättningar att stänga av kärnkraftverken och att vi långt in på 1980-talet kommer att vara betryggande försörjda med energi, även om vi skulle stänga av en hel del av de då existerande verken.

Fredagen den
26 april 1974

*Ang. försvarspoli-
tiska synpunkter
på energiförsörj-
ningen*

Herr Sjönell måste vara medveten om att det inte finns någon ansvarig person som kan ge besked om hurudan utvecklingen blir 15–20 år framåt i tiden. Det är helt enkelt omöjligt att svara på en sådan fråga.

Sedan kanske vi också skall hålla i minnet att om någon sätter in stridsåtgärder mot vårt land är det knappast troligt att han primärt syftar till att vålla betydande skada bland civilbefolkningen. Det finns i så fall andra motiv. Kanske är avsikten att stänga av vår energiförsörjning. Vj räknar inte med att Sverige skall vara ett primärt anfallsmål. Förmodligen är det också av intresse för en angripare att inte hamna i en miljö som är omöjlig att leva i. Sådana omständigheter gör att man säkerligen kan räkna med att ett anfall inte sätts in i syfte att primärt åstadkomma ett radioaktivt utsläpp utan i stället att åstadkomma en begränsning av våra möjligheter till energiförsörjning. Då finns det andra vägar att gå; man kan t.ex. slå mot mera sårbara kedjor i energitillförseln i anslutning till befintliga verk. Detta gör att man icke behöver räkna med den nämnda svåra situationen som något så ofrånkomligt som fru Hambraeus vill göra gällande. Jag tror att vi här liksom i andra sammanhang har anledning utgå från att Sverige inte intar den ställningen vid en framtida konflikt att vi är det primära målet.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Försvarsministern sade att en mindre del av vår energiförsörjning i framtiden kommer att utgöras av atomkraft. Försvarsministern uttryckte sig som om det redan var bestämt. Den 15 maj 1973 bestämde sig riksdagen för att ett nytt allsidigt beslutsunderlag skulle föreläggas riksdagen. Vi hade kommit till insikt om att det inte på något sätt var klarlagt om kärnkraftens risker kunde bemästras. Vi har alltså enligt vad jag förstår inte bestämt oss för att atomkraften skall vara en del av vår energiförsörjning i framtiden. Regeringen har sagt att 1975 skall riksdagen få ta ställning till denna fråga.

Regeringen har tidigare föreslagit inte bara att atomkraften skall utgöra en mindre del av vår energiförsörjning utan en mycket stor del. Som herr Sjönell påpekat skall hälften av vår elenergiförsörjning år 1985 komma från kärnkraften enligt planerna, alltså en mycket stor del av vår energiförsörjning.

Försvarsministern kommer här in på något slags mellanläge, men jag tycker det viktiga och det som måste slås fast är att vårt land har icke bestämt sig än för hur det skall bli med kärnkraften i framtiden. Det beslutet skall fattas 1975. Vi är alltså obundna än så länge.

Men sedan vet både försvarsministern och jag att kärnkraftsbyggarna på allt sätt försöker handla som om detta beslut aldrig hade fattats. Man har en tung marknadsföring, man håller nu på att försöka sälja atomkraften både hemma och utomlands, och det är i sig självt mycket upprörande.

Jag har väldigt svårt att följa försvarsministerns försvarspolitiska resonemang. Hoppet att fienden skulle vara snäll mot oss osv. har jag svårt att förstå. Försvarsministern "tror" och "gör vissa bedömningar" här. Vi får naturligtvis hoppas att han får rätt, men jag tycker det är ett lättsinnigt sätt att resonera, i synnerhet som det går att hundraprocentigt

gardera sig genom att inte använda kärnkraft för att trygga vår energiförsörjning.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Jag tycker det är trivsamt för det första att den här debatten har fått en något vänligare ton efter det sista inlägget av försvarsministern och för det andra att försvarsministern har givit ett såsom jag bedömer det värdefullt, konkret och sakligt svar på en riktig frågeställning. Jag hoppas att jag sammanfattar försvarsministerns svar korrekt om jag säger att han uppenbarligen menar att det finns fog för uppfattningen att ända in på mitten av 1980-talet bör vi ur försvarssynpunkt – om vi bara begränsar oss till detta – ha möjlighet att stänga av då befintliga kärnreaktorer och fortfarande ur försvarets synpunkt kunna klara de nödvändiga försvarsuppgifterna med de alternativa energiresurser som står till förfogande – vattenkraft, kol, olja m. m. Jag hoppas det är en riktig sammanfattning. I så fall är det ett värdefullt besked om hur försvarsministern och regeringen tydligen bedömer situationen. Att jag och andra inte delar denna optimistiska uppfattning att om man tvingas stänga av ifrågakvarnande reaktorer i mitten på 1980-talet tillräcklig energi ändå skall stå till förfogande för att försvaret skall kunna sköta sina uppgifter – det är en annan sak, men i detta stycke har vi tydligen diskuterat färdigt här.

Det är alldeles uppenbart att vi inte kan detaljplanera 15 år framåt i tiden. Det är ingen som begär det. Men jag tror det är alldeles för lättsinnigt och släpphänt ur alla synpunkter om vi bara säger att vi kan inte detaljplanera för en situation i slutet på 1980-talet; därför bryr vi oss inte om att planera alls. I de här vitala frågorna är jag övertygad om att grovplaneringen måste påbörjas nu i den mån den inte redan har satts in. Man måste, herr talman, faktiskt hysa den förhoppningen att den sortens planering har satts i gång för länge sedan.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Ang. jordbrukares skyldighet att fullgöra militär repetitionstjänstgöring

Herr försvarsministern HOLMQVIST erhöi ordet för att besvara herr Fågelsbos (c) den 22 februari framställda interpellation, nr 37, och anförde:

Herr talman! Herr Fågelsbo har frågat mig dels om jag är beredd att föreslå sådana åtgärder att de jordbrukare som inkallats till repetitionsövning instundande vår och höst beviljas anstånd, dels om jag är beredd att föreslå sådana åtgärder vad avser repetitionstjänstgöring för jordbrukare att dessa inte åsamkas oskäligen ekonomisk skada.

Herr Fågelsbo ställde år 1971 motsvarande fråga till min företrädare. Eftersom situationen då och nu för berörd personal är likartad anknyter mitt svar till det som avgavs av min företrädare.

Frågan om repetitionsutbildningens inpassning under året har noggrant studerats av bl. a. 1960 års värnpliktsutredning. Därvid ansåg

Nr 69

Fredagen den
26 april 1974

*Ang. jordbrukares
skyldighet att fullgöra militär repetitionstjänstgöring*

*Ang. jordbrukares
skyldighet att fullgöra militär repetitionstjänstgöring*

utredningen att hösten och vintern var den lämpligaste tiden för genomförande av repetitionsutbildning mot bakgrund av bl. a. jordbrukets arbetsbelastning.

I dag genomförs huvuddelen av övningarna under höst- och vinterperioderna. För att bl. a. kunna upprätthålla insatsberedskap även när antalet grundutbildningsvärnpliktiga är litet sker en mindre del av repetitionsutbildningen under den för jordbruket olämpliga perioden april–maj.

Den viktigaste delen av repetitionsutbildningen är krigsförbandsövningarna. Syftet med sådana övningar är att samöva den personal som är krigsplacerad i krigsförbanden så att dessa fram till nästa övningstillfälle är användbara omedelbart vid en mobilisering. Därför är det inte möjligt att låta vissa grupper av personalen i förbandet göra sin repetitionsutbildning på annan tidpunkt än förbandets huvuddel.

Enligt bestämmelser som har utfärdats av Kungl. Maj:t kan anstånd med att fullgöra värnpliktstjänstgöring beviljas bl. a. den som visar att tjänstgöringen vållar väsentlig olägenhet i hans arbete. Statistiken visar att anståndspraxis i fråga om jordbrukare är generös. Under förra året bifölls sålunda cirka 80 procent av anståndsansökningarna från jordbrukare med enmansjordbruk. Denna siffra kan jämföras med de drygt 50 procent bifallna ansökningarna från övriga yrkeskategorier. Det kan för övrigt tilläggas att jordbrukarnas speciella problem i det här avseendet är beaktade också på det sättet att en företrädare för Lantbrukarnas riksförbund ingår i värnpliktsnämnden, som är sista instans vid prövningen av anståndsärenden.

Jag ser därför nu ingen anledning att föreslå några generella undantag i fråga om skyldigheten att fullgöra repetitionsutbildning för jordbrukare lika litet som för andra yrkeskategorier med säsongbetonade sysselsättningar.

Herr FÄGELSBO (c):

Herr talman! Först vill jag tacka försvarsministern för att jag fått min interpellation besvarad. Det är riktigt, som statsrådet Holmqvist säger, att jag 1971 framställde en likartad interpellation till förutvarande försvarsministern. Försvarsministern säger att svaret i dag till utformning och innehåll i stort sett är likt det svar jag fick förra gången. Ja, det är i stort sett riktigt. På en punkt är dock svaret nu mera upplysande. Det heter där bl. a.:

”Enligt bestämmelser som har utfärdats av Kungl. Maj:t kan anstånd med att fullgöra värnpliktstjänstgöring beviljas bl. a. den som visar att tjänstgöringen vållar väsentlig olägenhet i hans arbete.” Jag tycker att den upplysningen är mycket väsentlig och värdefull. Det gäller alltså för jordbrukare – särskilt sådana med enmansjordbruk – att med intyg styrka att sådana omständigheter föreligger. De bör då ha möjligheter att få anstånd med militärtjänstgöringen.

Som det sades i svaret ingår april och maj i den för jordbruket olämpliga perioden, men en kanske ännu viktigare period i detta sammanhang är skördetiden. Anledningen till att jag nu under vårriksdagen har tagit upp den här frågan är att många jordbrukare ringt upp

mig och sagt, att de blivit inkallade under september månad, dvs. under en bråd skördetid för dem. Det är klart att det för många som driver enmansjordbruk – särskilt om de har animalie- eller mjölkproduktion – uppstår stora problem när de än blir inkallade. Man kommer ju inte ifrån att jordbruket som näring, och det gäller särskilt enmansjordbruk, intar en särställning.

Jag ber att till herr försvarsministern få framföra mitt tack.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Föredrogs och hänvisades *motionerna* nr 1780 och 1781 till försvarsutskottet, nr 1782 till skatteutskottet, nr 1783 till utbildningsutskottet, nr 1784 till socialförsäkringsutskottet, nr 1785 och 1786 till jordbruksutskottet, nr 1787 till näringsutskottet samt nr 1788 till skatteutskottet.

§ 8 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 75–77.

§ 9 Anmälades och bordlades Kungl. Majt:s proposition nr 121 med förslag till ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar avseende sekretesskyddet för handlingar rörande enskilda förhållande till bank.

§ 10 Anmälades och bordlades Konstitutionsutskottets betänkande

Nr 21 med anledning av propositionen 1974:35 med förslag till lag om ändring i vallagen (1972:620), m.m. jämte motioner

Finansutskottets betänkanden

Nr 13 i anledning av motioner angående kommunernas ekonomi

Nr 14 i anledning av motion om upphävande av cirkuläret om upphandling av byggnads- och anläggningsarbeten till fast pris

Nr 15 angående verkställd granskning av riksbankens förvaltning år 1973 jämte förslag om disposition av riksbankens vinst

Nr 16 angående verkställd granskning av riksgäldskontorets förvaltning

Nr 17 angående verkställd granskning av förvaltningen av Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond under år 1973

Nr 18 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Nr 19 i anledning av propositionen 1974:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1973/74 i vad avser kungl. hov- och slottsstaterna

Nr 20 i anledning av propositionen 1974:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1973/74 i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde

Nr 21 i anledning av propositionen 1974:65 med förslag till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m.m.

Nr 69

Fredagen den
26 april 1974

*Ang. jordbrukares
skyldighet att full-
göra militär repeti-
tionstjänstgöring*

Skatteutskottets betänkanden

Nr 24 i anledning av motioner angående vissa åtgärder vid beskattningen för att öka användningen av inhemska bränslen m.m.

Nr 25 i anledning av motioner om omfördelning av kommunalskatten till förmån för fritidskommuner

Lagutskottets betänkanden

Nr 12 med anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:44 med förslag till lag om ändring i föräldrabalken (sänkning av myndighetsåldern), m.m., jämte motioner

Nr 13 i anledning av propositionen 1974:29 med förslag till lag om ändring i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande jämte motion i ämnet

Socialutskottets betänkanden

Nr 15 i anledning av motioner om insyn, integritet och medinflytande inom sjukvården, m.m.

Nr 20 i anledning av propositionen 1974:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1973/74 i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde

Utbildningsutskottets betänkanden

Nr 16 med anledning av motioner angående parlamentarisk beredning av förslag som avgivits av 1968 års utbildningsutredning

Nr 17 med anledning av propositionen 1974:1 i vad avser anslag för budgetåret 1974/75 till lärarutbildning jämte motioner

Nr 18 med anledning av propositionen 1974:23 angående arbetsvetenskaplig utbildning och forskning vid högskolan i Luleå

Nr 19 med anledning av propositionen 1974:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1973/74 i vad avser utbildningsdepartementets kommittéanslag m.m.

Nr 22 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Jordbruksutskottets betänkanden

Nr 10 angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden

Nr 11 i anledning av propositionen 1974:45 angående stödåtgärder på fiskets område, m.m. jämte motion

Nr 12 i anledning av motioner om åtgärder mot buller

Nr 13 i anledning av motion om ökat samband mellan jordbruk och landskapsvård

Nr 14 i anledning av motion om regler för flytgödselhantering

Nr 15 i anledning av propositionen 1974:59 angående godkännande av miljöskyddskonvention mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige, m.m.

Nr 17 i anledning av propositionen 1974:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1973/74 i vad avser anslag inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde

Nr 21 i anledning av propositionen 1974:69 angående vissa energi-
besparande åtgärder jämte motioner

Nr 22 i anledning av dels propositionen 1974:1 i vad avser anslag till
statens hyresråd, dels propositionen 1974:68 med förslag till lag om
fortsatt giltighet av lagen (1942:429) om hyresreglering m.m. jämte
motion

Nr 23 i anledning av motioner om de fria trossamfundens samlings-
lokaler m.m.

§ 11 Anmälades och bordlades motionerna

Nr 1789 av herr *Korpås m.fl.*

Nr 1790 av herrar *Lindahl* i Hamburgsund och *Carlshamre*
avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:50 angående
vissa organisationsfrågor m.m. rörande försvaret

Nr 1791 av fru *Frænkel*
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:82 angående
skolledningen vid gymnasieskolenheter med utbildning för jordbruk,
skogsbruk och trädgårdsnäring m.m.

Nr 1792 av herrar *Kristiansson* och *Josefson*
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:89 angående
ändringar i valutalagstiftningen, m.m.

Nr 1793 av herrar *Josefson* och *Kristiansson*
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:90 med
förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) såvitt avser
den skattemässiga behandlingen av vissa gruppsjukförsäkringar

Nr 1794 av herr *Bladh m.fl.*

Nr 1795 av herr *Larsson* i Staffanstorp *m.fl.*
avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:99 angående
särskilda institutionsföreståndare i vissa ämnen på grundskolans hög-
stadium m.m.

Nr 1796 av herr *Carlshamre m.fl.*

Nr 1797 av herrar *Turesson* och *Clarkson*
avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:104 med
förslag om nya ersättningsregler inom sjukförsäkringen för läkarvård hos
privatpraktiserande läkare, m.m.

Nr 1798 av herr *Nilsson* i Agnäs och fru *Kristensson*
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:107 angående
intrång i Abisko nationalpark

Nr 1799 av herr *Kristiansson m.fl.*

avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:108 med
förslag till gemensam ledning m.m. för jordbrukets högskolor och statens
veterinärmedicinska anstalt.

Nr 69

Fredagen den
26 april 1974

Nr 1800 av herrar *Larsson* i Borrbj och *Nilsson* i Trobro

Nr 1801 av fru *Nilsson* i Kristianstad och fru *Olsson* i Helsingborg
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:109 om den
framtida organisationen av växtskyddsverksamheten

Nr 1802 av herr *Åsling m.fl.*

avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:116 angående
ändrade regler för taxering av vattenfallsfastighet

Nr 1803 av herr *Winberg* och fru *Lindquist*

avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:117 med
förslag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370), m.m.

§ 12 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställts, nämligen
av

Nr 171 Herr *Lövenborg* (vpk) till herr kommunikationsministern om en
bro över Muonio älv vid Kolari:

Vilka åtgärder har från svensk sida vidtagits för att i enlighet med
Nordiska rådets rekommendation förbereda brobygge över Muonio älv
vid Kolari, och när anser statsrådet att ett sådant projekt skulle kunna
stå klart om intresse finns från både svensk och finsk sida?

Nr 172 Fru *Lundblad* (s) till fru statsrådet *Hjelm-Wallén* om underlättan-
de av politiska ungdomsorganisationers medverkan i skolornas samhälls-
information:

Kan statsrådet medverka till att minska de svårigheter och det
motstånd som politiska ungdomsorganisationer i vissa fall mött när de
önskat medverka i skolornas samhällsinformation, bl. a. om alkohol-
och narkotikaproblem?

§ 13 Kammaren åtskildes kl. 17.32.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert